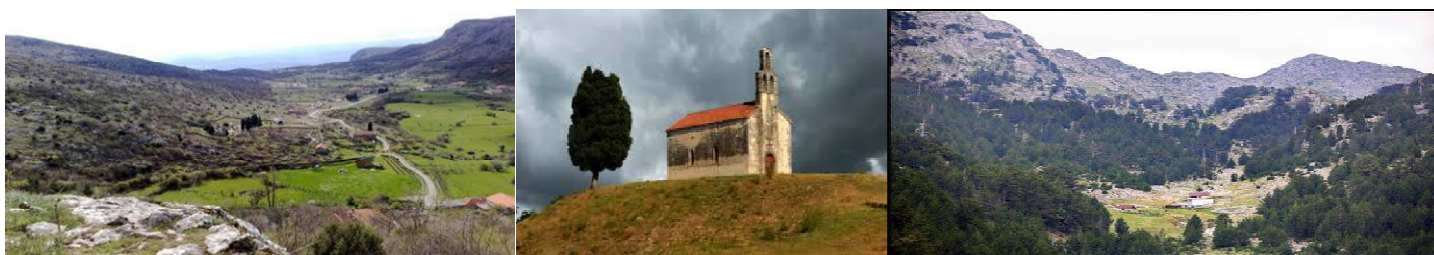
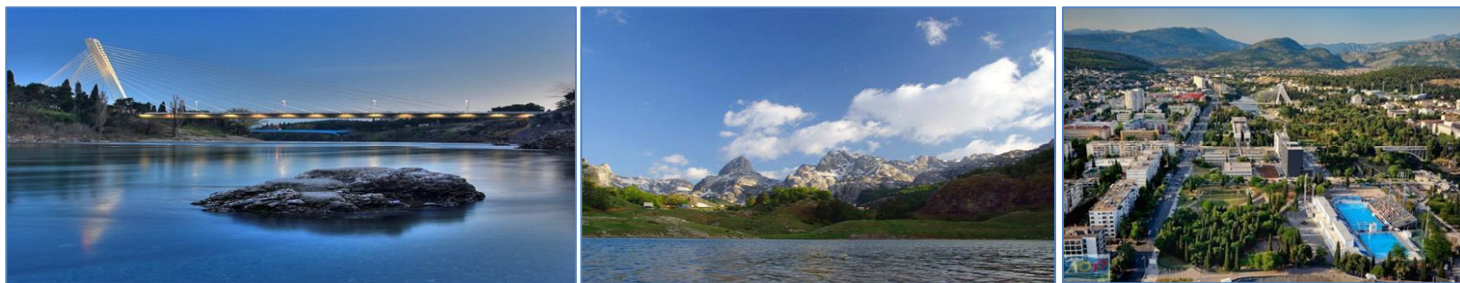

GLAVNI GRAD PODGORICA

**PROSTORNO URBANISTIČKI PLAN
GLAVNOG GRADA – PODGORICE DO 2025 GODINE
-PLAN PREDJELA-**

februar, 2014 god.

SADRŽAJ:

1. ANALIZA PREDJELA	3
2. METODOLOGIJA IZRADE PLANA PREDJELA	3
KLASIFIKACIJA PREDJELA	5
1. Akvatorijum jezera sa močvarnim područjem	5
Područje karaktera predjela:	7
1.1 Vranjina	7
2. Ravničarski predio sa istočnim brdima	10
Područje karaktera predjela:	10
2.1. Kultivisani predio Zetske ravnice	10
2.2. Ušće Rijeke Cijevne i Morače	10
2.3. Čemovsko polje	10
2.4. Urbano jezgro	10
2.5. Područje Sitnica-Mareza-Velje Brdo	10
3. Kanjon rijeke-vodonepropusni i vodopropusni dio sliva	16
Područje karaktera predjela :	16
3.1. Kuće Rakića sa vodopadom	16
3.2. Uzvodni sliv rijeke Cijevne sa aluvijalnim zaravnima	16
4. Kanjon i korito rijeke sa aluvijalnim sedimentima	19
Područje karaktera predjela:	19
3.1. Ambijentalna cjelina Duklja	19
3.2. Aluvijalna zaravan Bioča i Mrke	19
5. Istočna i zapadna brda ekonomskih šuma i pašnjaka	22
Područje karaktera predjela:	22
5.1. Visoravan-Polje Radovče-	22
5.2. Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke	22
5.3. Mokra- Dolina Veruše	22
5.4. Trmanjska površ	22
5.5. Izvor rijeke Tare	22
6. Visokoplaninski predio	26
Područje karaktera predjela:	26
6.1. Katun Korita-Vikend naselje	26
6.2. Rikovačko jezero sa katunom	26
6.3. Šire područje Bukumirskog jezera	26
3. VREDNOVANJE PREDJELA	30
4. OSJETLJIVOST	37
5. POGODNOST PREDJELA	40
6. MJERE ZAŠTITE, PLANIRANJE I UPRAVLJANJE PREDJELIMA	47

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

1. ANALIZA PREDJELA

Plan Predjela-Evropa i Crna Gora

“Predio je određeno područje, viđeno ljudskim okom, čije su karakteristike rezultat međusobnog djelovanja prirodnih i /ili ljudskih faktora.”(Evropska Konvencija o planiranju predjela)

Evropska Konvencija o planiranju predjela Savjeta Evrope usvojena je 20. Oktobra 2000 godine u Firenci, a stupila je na snagu 1.marta 2004. U Crnoj Gori je ratifikovana u Parlamentu 2008 godine („Sl.list RCG br. 006/08-135) i stupila na snagu 1.05.2009. čime je predio priznat kao bitna komponenta prostora. Sa tim dokumentom je u Evropskom prostoru predio određen kao značajan dio javnih interesa na kulturnom, ekološkom, i društvenom području i istovremeno je izvor za privrednu djelatnost.

Konvencijom o evropskim predjelima i njenim ratifikovanjem od strane velikog broja evropskih zemalja, evropski predjeli dobili su legitimni dokument za njihovo uređivanje, zaštitu i planiranje. Osnovna kratica konvencije „**Live together in diversity**“ (Živjeti zajedno u raznolikosti) predstavlja suštinu planiranja predjela ukazujući na funkcionisanje raznolikosti na harmoničan način.

Među najdužim tradicijama upravljanja predjelom nalazi se primjer planiranja predjela Velike Britanije kroz modul **LCA- Landscape Character Assessments**- Procjena karaktera predjela.

LCA predstavlja standardan sistem identifikacije, opisa, klasifikacije i mapiranja različitih tipova predjela. Ujedno pruža osnovne informacije koje mogu biti iskorišćene za upravljanje predjelima- uključujući ih u prostorne planove, planove upravljanja zemljištem, strategije upravljanja šumama i agro-ekološkim programima.

Osim ovog modula mnoge evropske zemlje koriste i drugi vid Klasifikacije predjela, modul **HCA- Historic Character Assessment**- Istorijska procjena karaktera predjela. Za razliku od Procjene karaktera predjela (LCA) koja se zasniva najviše na vizuelnoj procjeni i zasnovna je na područjima, istorijska procjena predjela (HCA), kako joj i samo ime kaže, zasnovana je i na dodatnoj istorijskoj osnovi koja daje prednost istoriji kao glavnom faktoru oblikovanja predjela. (Landscape Character Assessment (LCA) – Guidance for England and Scotland, 2002).

Dokument kakav je Plan predjela nije samo bitan sa aspekta upravljanja, uređenja i zaštite predjela već je i nosilac velike **baze podataka** koja ima veoma značajnu ulogu kako na lokalnom, regionalnom i internacionalnom nivou, omogućavajući kasnije uređivanje i funkcionisanje drugih planskih dokumenata. Ovaj aspekt- razvoj GIS sistema predstavlja zajedničku crtu svih zemalja koje se bave upravljanjem predjela.

2. METODOLOGIJA IZRADE PLANA PREDJELA

Metodologija izrade plana predjela zasnovana je na planiranju procjene izrade plana predjela, kabinetskog i terenskog istraživanja i analize i predstavljanja rezultata. Kabinetsko istraživanje uključuje pregled postojeće literature kao i drugih izvora informacija (planova, ortofotosnimaka, fotografija). Ovdje e uključena i sistemska analiza overlay metode tematskih karata i fotografskih podataka. Terensko istraživanje oslanja se na kabinetsko istraživanje i usmjerava na sve važnije vizuelne dimenzije predjela.

Prilikom izrade plana predjela korišćena je overlay metoda, gdje su preklapane različite tematske karte čime se došlo do klasifikacije Tipova predjela i njihovih područja. Ujedno Plan predjela oslanja se na Baznu studiju životne sredine Glavnog grada Podgorice.

Osnovni cilj Plana predjela predstavlja efikasna optimizacija korišćenja prostora koje osigurava u najvećoj mogućoj mjeri zaštitu prirodnih i kulturnih vrijednosti čime se stvara koncept „održivog razvoja“. Plan takođe sagledava područja koja su pod uticajem ekonomskih i socijalnih promjena postala oštećena i socijalno neprihvatljiva. Ove predjele je potrebno revitalizovati i restrukturirati.

Ujedno ovim Planom moguće je odrediti izrade **Detaljnih studija predjela**- koja obuhvata analizu manjeg područja ili lokacije:

- identifikaciju predionih elementa;

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom “Dinarski luk”.

- prepoznavanje značajnih predionih elemenata, pejzaža i vizura;
- vrednovanje predionih elemenata;
- procjenu ranjivosti;
- procjenu pogodnosti.

Detaljna studija predjela izrađuje se do detaljnosti predeonih elemenata i radi se po istoj metodologiji kao i Studija i Plan predjela. Ovim Planom predjela određeno je nekoliko poručja za koje je potrebna izrada Detaljne studije predjela zbog dodatne valorizacije i vrednovanja područja za razvoj turizma i rekreacije kao i sadržajnog kapaciteta i planskog uređenja.

Detaljna studija predjela treba da pruži:

- 1. Koncept razvoja i zaštite predjela** - odluke o razvoju i zaštiti na osnovi usklađenih ciljeva;
- 2. Smjernice** za razvoj i zaštitu, smjernice za buffer zone, smjernice za očuvanje, sanaciju predjela, smjernice za širenje naselja i sl.

2.1. PLAN PREDJELA PODGORICE

Područje Glavnog Grada Podgorice prostire se na 1441m² na nadmorskoj visini u rasponu od 4,6m^{nv} do 2487m^{nv} na Podgoričko-skadarskoj kotlini sa okolnim planinama. Grad Podgorica razvio se u ravničarskom području na rijekama Morače, Zete i Ribnice i od 1946. godine je i glavni grad Crne Gore. Glavni Grad Podgorica pripada Središnjem dijelu Crne Gore, koji karakteriše regionalna geotektonska jedinica I reda, zona Visokog krša, a veoma malim dijelom i zona Durmitorske navlake. Pomenute geotektonske jedinice karakterišu različiti pedološki, geomorfološki, klimatski, hidrološki i floristički elementi, što Glavni Grad čini predeono bogatim.

Osnovni pregled **pejzažnih jedinica (PPCG do 2020god)** zasnovan je na prirodnim karakteristikama kao i antropogenom uticaju. Pejzažnom regionalizacijom Crne Gore izdvojena je 21 osnovna jedinica pejzaža. Ovom klasifikacijom Podgorica pripada osnovnim pejzažnim jedinicama- **(8) Područje Skadarskog jezera; (9) Zetsko-Bjelopavlička ravnica; (11) Kanjonske doline u slivu Morače; (12) Kanjon Cijevne.** Veliki broj pejzažnih jedinica na uslovno rečeno malom području ukazuje na raznovrsnost pejzažnih karakteristika Podgorice. Ujedno Prostorni Plan Crne Gore do 2020. godine ukazao je na ambijentalne zone Crne Gore pri čemu prostor Podgorice pripada **Većim rječnim dolinama nizijskog dijela, Zone ekonomskih šuma i Subalpske i alpske planine.** Ujedno usled antropogenog uticaja prepoznaje se kako **prirodni**, tako **kultivisani i izgrađeni predio** (kulturni, urbani, ruralni, industrijski i td.).

Povezanost prirodne i kulturne baštine posljednjih godina se učvršćuje i javlja se potreba za definisanjem novog termina – **kulturni pejzaž**. Kulturni pejzaž se definiše kao predio nastao uticajem čovjeka i prirode u sinergiji stvarajući određene forme.

Cilj i sadržaj planiranja predstavlja bio-ekološki aspekt, čime plan predjela ima značajnu ulogu u zaštiti prirode. Analiza prostora kroz inventarizaciju flore i faune ima svoje mjesto u baznom dijelu metodologije planiranja predjela, u dijelu dijagnoze (klasifikacije predjela), i u mjerama zadržavanja postojećih i predloga za izdvajanje novih područja zaštite. Plan predjela obuhvata sve nivoe planiranja i vrste planiranja prostora i kroz ovaj dokument se zaštita vrsta i biotopa integriše u celokupnom predjelu. Ujedno planerska komponenta uvodi se kroz **negu predjela** koja se kroz ekonomsku prizmu bavi prirodnim dobrima kao i privrednim iskorišćavanjem prirodnih dobara, dok se kroz prizmu estetskog aspekta bavi **slikom predjela, strukturom predjela i njihovom pogodnošću za rekreaciju.**

Pristup Planu Predjela bilo nacionalnog ili lokalnog karaktera počinje samom analizom određenog područja kao i vrednovanjem prostora u cjelini. Adekvatna zaštita, upravljanje predjelom i planiranje predjela u velikoj mjeri mogu doprinijeti njegovom kvalitetu, uključujući i gradove, i kvalitetu života u njemu. Na taj način doprinjeće se unapređenju kvaliteta i raznovrsnosti ne samo predjela Crne Gore već i evropskih predjela. Osnovni kriterijumi za izdvajanje tipova predjela određenog područja zasnivani su na strukturnoj raznolikosti, izuzetnosti i harmoniji predeonih elemenata koji čine predio i njegovu sliku.

KLASIFIKACIJA PREDJELA

Klasifikacija predjela posmatranog područja zasnovala se na analizi klime, geologije, geomorfologije, vegetacije, faune kao i analizi antropogenog uticaja kao jednog od ključnih faktora oblikovanja predjela. Svi podaci postavljeni su **overlay metodom**, gdje su sakupljeni podaci iz topografskih karata, ortofoto snimaka, hipsometrijske karte, i dr. (Bazna studija životne sredine- Glavni Grad Podgorica, 2012god).

Klasifikacijom se prikazuju i identifikuju **Tipovi predjela** kao i određena **područja karaktera predjela**. Ujedno se izdvojeni Tipovi kao i područja karaktera predjela mapiranju i deskriptivno predstavljaju.

1. Tip Karaktera Predjela: **1-Akvatorijum jezera sa močvarnim područjem**

Područje karaktera predjela:

1.1. Vranjina

2. Tip Karaktera Predjela: **2-Ravničarski predio sa istočnim brdima**

Područje karaktera predjela:

2.1. Kultivisani predio Zetske ravnice

2.2. Ušće Rijeke Cijevne i Morače

2.3. Čemovsko polje

2.4. Urbano jezgro

2.5. Područje Sitnica-Mareza-Velje Brdo

3. Tip Karaktera Predjela: **3-Kanjon rijeke-vodonepropusni i vodopropusni dio sliva**

Područje karaktera predjela

4.1. Kuće Rakića sa vodopadom

4.2. Uzvodni sliv rijeke Cijevne sa aluvijalnim zaravnima

4. Tip Karaktera Predjela: **4-Kanjon i korito rijeke sa aluvijalnim sedimentima**

Područje karaktera predjela

3.1. Ambijentalna cjelina Duklja

3.2. Aluvijalna zaravan Bioča i Mrke

5. Tip Karaktera Predjela: **5- Istočna i zapadna brda ekonomskih šuma i pašnjaka**

Područje karaktera predjela

5.1. Visoravan-Polje Radovče

5.2. Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke

5.3. Mokra- Dolina Veruše

5.4. Trmanjska površ

5.5. Izvor rijeke Tare

6. Tip Karaktera Predjela: **6- Visokoplaninski predio**

Područje karaktera predjela

6.1. Katun Korita-Vikend naselje

6.2. Rikovačko jezero sa katunom

6.3. Šire područje Bukumirskog jezera

1. Akvatorijum jezera sa močvarnim područjem

Područje karaktera predjela:

1.1 Vranjina

Osnovna fizionomija: predeono raznoliki prostor sa jezerom kao dominantom, ostrvima i močvarnim područjem
Naglasci, vrijednosti, identitet: Raznolikost biodiverziteta-IBA I IPA područje; kulturno-istorijska obilježja; šume kestena; Ramsarsko područje; Nacionalni park
Ugroženost i degradacija: Neprikladna gradnja stambenih objekata; zagađenje jezera

Tip karaktera predjela 1. pripada zoni Nacionalnog Parka Skadarsko jezero čiju dominantu u prostoru predstavlja jezero. Smješteno je u Zetsko-skadarskoj kotlini i preko Rijeke Bojane dolazi u kontakt sa Jadranskim morem, od kojeg ga je u dalekoj prošlosti odvojio lanac visokih planina. Skadarsko jezero zahvata površinu manju od 400km² pri minimalnim vodostajima, dok pri najvišim registrovanim nivoima zauzima 525km² i predstavlja najveće balkansko jezero čiji dobar dio gravitira i administrativno pripada Podgorici. Kao poseban eko-sistem, ono je posebno stanište za ihtio i ornitofaunu, pa je prostor od 20.000ha Ramsarskom konvencijom proglašeno kao „Zaštićeno močvarsko područje“. Površinu od 22.500 ha zauzima voda dok 12.500 ha čine brda, stjenoviti karstni tereni na južnoj obali i stjenovita ostrva dok status trajno zaštićenih ornitoloških rezervata ima 812 ha površine. U samom tipu karaktera predjela spadaju 3 lokaliteta posebne zaštite, rezervati prirode: **Manastirska tapija i Pančeva oka**. Samo Jezero je kriptodepresija, što znači da se neki dijelovi njegovog dna nalaze ispod nivoa mora. Takva mjesta nazvana su sublakustrični izvori ili oka, ima ih oko 30 dok je najdublje „oko“ Raduš, dubine 60 m.

Geološka građa terena odlikuje se jezerskim sedimentima predstavljeni glinama i zaglinjenim sitnozrnim pjeskovima sa ili bez pojave tresetišta ili treseta. Klima je submediteranskog karaktera koju odlikuju blage i kišne zime dok su ljeta sušna i vruća. Sve ove odlike uslovile su da prostor Skadarskog jezera a time ujedno i Tip karaktera predjela postane područje sa izrazitim limnološkim karakteristikama, sa izuzetnim bogatstvom ornitofaune i ihtiofaune i bujnom vegetacijom močvarnog tipa. Njegove obale su razučene i bogate brojnim zalivima, poluostrvima i rtovima, većinom močvarne, obrasle širokim pojasom trske. Biljni svijet je bogat i raznovrstan, sa više od 25 rijetkih i endemičnih, zakonom zaštićenih vrsta, čime je ovaj prostor uvršten u IPA područje-područje bogato biljkama. Ovaj IPA sajt je stanište najveće populacije kasaronje (*Trapa natans*) u Crnoj Gori. Od staništa sa Habitat direktive koja su registrovani na teritoriji NP Skadarsko jezero, posebno su važne vlažne šume uz obalu jezera čiji je konstituent endemični skadarski hrast – *Quercus robur ssp. scutariensis*. Ujedno vodu jezera krasi i u velikom dijelu prekrivaju i bijeli (*Nyphaea alba*) i žuti lokvanj (*Nuphar luteum*) kao i trska (*Phragmites communis*), špatljica (*Iris pseudocorus*) i dr. Jedino je dio južne obale kamenit i čuva reliktnu šumu kestena. Postoji veliki broj manjih ostrva koja su niska, kamenita i obrasla lovorikom, bršljanom, divljim narom i šibljem. Ujedno ostrva u Skadarskom jezeru i stijene uz obalu naseljava lokalni endem *Cymbalaria ebelii*.

Skadarsko jezero predstavlja dom za čak 280 vrsta ptica, od kojih su mnoge u najvećem dijelu svojeg areala, prorijedne i ugrožene. Rljetka vrsta pelikana, kudravi pelikan-*Pelicanus crispus* naseljava obale Skadarskog jezera i time je postao zaštitni znak jezera i Nacionalnog parka. Sve ovo smjestilo je Skadarsko jezero kao IBA područje-područje značajno za ptice. O bogatstvu i raznovrsnosti ihtiofaune govore podaci da u vodama sliva Skadarskog jezera živi 48 vrsta riba, dok je u vodama koje zahvata Park nastanjeno 39 vrsta od ukupno 44 do sada registrovanih, a 15 je endemičnih. Pored autohtonih vrsta, kakve su krap – *Cyprinus carpio* i ukljeva - *Alburnus alburnus alborella*, uneseni "srebrni krap, popularni "kinez"- *Cyprinus carpio*. Interesantno je prisustvo i nekih morskih vrsta, kao što su jegulja, cipl, skakavica i kubla.

Mnogobrojni kulturno-istorijski spomenici: arheološka nalazišta, manastirski kompleksi i utvrđenja, razbacani u širokoj lepezi u basenu Skadarskog jezera, govore da je još u XIV i XV vijeku ovo područje bilo značajno kulturno središte.

Na obalama i ostrvima Jezera nekada je bilo dvadesetak manastira, zbog čega je nosilo naziv „Zetska Sveta gora“. Tradicija dukljansko-zetskih vladara da svoje mauzoleje–hramove ovdje podižu proteže se od XI do sredine XV vijeka. Izuzetnu grupu kulturnog nasleđa čini autentično narodno graditeljstvo, stara nenaseljena i zapuštena ribarska naselja, smještena na samoj obali Jezera, u kojima se nekada stanovalo, živjelo od ribarenja i rasplijetale ribarske mreže.

1.1 Vranjina

Predstavlja ostrvo u Skadarskom jezeru koje je nastalo između 1200. i 1233. godine, dugo je oko 2km i široko oko 1km. Krečnjačkog je sastava i nadmorske visine 330m. Na sjeverozapadnoj padini ostrva se nalazi naselje Vranjina, naseljeno posle 1835 godine u kome se nalazila rezidencija zetskog mitropolita pre preseljenja prestonice Crnojevića sa Žabljaka na Cetinje. Arhitektonsko nasleđe se ogleda u kućama pretežno građenim na dva „boja“, pri čemu je u gornjem smještena kuhinja i kamare, u donjem konobe za stoku i smještaj ribarskog pribora. Kuće su koncentrično poredane od nivoa jezera pa naviše uz padine prateći izohipse, te je tako stvorena slika naselja lučnog oblika. Kroz selo vode uzane staze i stepeništa kao prilaz kućama. Naselje je tipično ribarsko sa kulturom stanovanja podređenoj ribarenju. Sve karakteristike prilagođene su ovoj funkciji, počev od lokacije uz samo jezero, do rasporeda kuća i uzanih komunikacija, pa sekao takvo može smatrati jedinstvenim u Crnoj Gori. Pored samog ostrva i naselja prolazi željeznička pruga a usko uz naselje prolazi i magistralni pravac Podgorica-Bar. Takođe, u blizini ostrva nalazi se most magistralni i željeznički koji prolazi i preko samog Skadarskog jezera, dijeleći ga prostorno i vizuelno na dva dijela. Sve ovo uslovalo je stvaranje predjela koje je usled antropogenog uticaja postalo karakteristično područje u već određenom Tipu karaktera predjela. Ujedno ono što ga izdvaja velikim je dijelom i ono što šteti samom prostoru.

Na prostoru se nalazi manastir Vranjina sa crkvom Sv. Nikola u krševitom dijelu ostrva, podignut početkom XIII vijeka. Ovaj manastir je u jednom periodu vladavine Crnojevića, bio sjedište Zetske mitropolije. Danas je sačuvan pečat Vranjinske mitropolije i svega tri zvona sa stare crkve koja se danas nalaze u Cetinjskom manastiru. Manastir je obnovljen u vrijeme knjaza Nikole 1886. godine i od tog vremena datira današnji izgled crkve.

Slika 1. Manastir Vranjina

SWOT čini procenu skupa osobina područja istraživanja i čini je snaga (strength), slabost (weakness), mogućnost (opportunity) i pretnja (threat). Cilj planiranja i upravljanja jeste: **bazirati se na snazi, minimizirati slabosti, prikupiti toliko mogućnosti** koliko je moguće i **izbeći pretnje**. SWOT analiza urađena je za svaki tip karaktera predjela.

SWOT ANALIZA

Snaga	Slabost	Mogućnost	Pretnja
- Nacionalni Park od 1983.god. - Ramsarsko područje, - IPA područje-područje značajno za biljke - IBA područje-područje značajno za ptice - EMERALD područje - Posebne zone zaštite: Pančeva oka, Manastirska tapija - Različita topografija područja - Hidropotencijal - Ekološki potencijal - Razvoj turizma baziran na znanju u lokalnom proizvodu - Raznovrsnost biodiverziteta - Veliki broj ugroženih vrsta ptica - Akvakultura - Arhitektonsko i sakralno nasleđe	- Ne postojanje kanalizacione i atmosfere mreže otpadnih voda, zagađenje jezera, - Veliki broj ptica usled antropogenog uticaja napušta prostor Skadarskog jezera - Neusklađenost između nove izgradnje i zahtjeva zaštite prirodnog i kulturnog nasleđa (ostrva i obala Skadarskog jezera)	- Razvoj obilja rekreacionih aktivnosti u skladu a prirodom –razvoj eko-turizma, lovnog turizma, naučno-istraživačkog turizma, itd. - Kajakaštvo-Eko regate - Sportski lov i ribolov	- Saobraćajna i željeznička infrastruktura - Uništavanje zemljišta nelegalnom gradnjom - Planirani koridor Auto-puta negativno će uticati na cjelokupan biodiverzitet jezera kao i na predeonu sliku. - Krivolov - Intenzivni ribolov - Eksplotacija šljunka i pjeska i treseta - Zagađenje od industrijsko-komunalnih postrojenja

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

2. Ravničarski predio sa istočnim brdima

Područje karaktera predjela:

2.1. Kultivisani predio Zetske ravnice

2.2. Ušće Rijeke Cijevne i Morače

2.3. Ćemovsko polje

2.4. Urbano jezgro

2.5. Područje Sitnica-Mareza-Velje Brdo

Osnovna fizionomija: agrarni predio prožet rječnim dolinama; ravničarski predio; prostorna dominantna urbano jezgro.

Naglasci, vrijednosti, identitet: EMERALD lokaliteti, pejzažna raznolikost u samom gradskom jezgru; vinogradi "Plantaže"; rječni tok tri rijeke velikog hidropotencijala; poljoprivreda.

Ugroženost i degradacija: Neprikladna gradnja stambenih objekata; zagađenje rijeka; degradacija urbanog sistema zelenila; nepravilna regulacija rječnih tokova-erozioni procesi; propadanje starih urbanih cjelina; zagađenja životne sredine; nestanak živica u aglomeliorativnim zahvatima.

Tip karaktera predjela 2. Ravničarski predio sa istočnim brdima prostire se od granice Skadarskog jezera na jugu, Zetskom ravnicom, na zapadu se proteže Bjelopavličkom ravnicom do granice sa Opštinom Danilovgrad. Istočnu granicu predstavljaju brda Malesije do granice sa Albanijom dok se sjeverna granica proteže Kanjonom Cijevne i granicom urbanog jezgra. Najvećim dijelom ovaj Tip karaktera predjela prostire se u Podgoričko-skadarskoj kotlini i ujedno pripada prema PPCG do 2020 god. pejzažnoj jedinici Zetsko-Bjelopavlička ravnica. Cijelo područje obuhvata različite aglomeracije, od prirodnih, kulturnih predjela do čisto antropogenog predjela. Zetska ravnica zauzima površinu od 250m² i čitavim dijelom ulazi u ovaj izdvojeni tip predjela. Cijela Zetska ravnica izgrađena je od fluvio-glacijalnog nanosa u kome su se usjekle doline rijeka Morače, Zete, Ribnice i Cijevne. Sva naselja Zetske ravnice mogu se podijeliti u tri grupe, pri čemu prvu grupu čine naselja na vlažnim zemljištima, u drugu grupu spadaju naselja razvijena na manje vlažnom i manje šljunkovitom zemljištu dok u treću grupu spadaju naselja na prelazu između ravnice i humova ili ravnice i okolnih brda.

Podgorica je centralno naselje Zetske ravnice, smješteno na ušću rijeka Morače i Ribnice. Ima izuzetno povoljan geografski položaj i saobraćajno je povezana sa svim gradskim naseljima u Crnoj Gori kao i sa gradovima okolnih zemalja, takođe je željezničkim saobraćajem povezana i na međunarodnom nivou.

Starost stjenjskih masa koje izgrađuju terene Opštine je mlađe paleozojska, mezozojska i kenozojska, a predstavljene su brojnim sedimentnim stijenama sa manjom zastupljenošću metamorfnih stijenskih masa.

Klima Podgorice je klasifikovana kao mediteranska klima sa suvim ljetima i hladnim zimama koja je uslovljena blizinom mora kao i blizinom Dinarskih Alpa na sjeveru. Temperatura prelazi 25°C u oko 135 dana godišnje, dok je srednji godišnji broj tropskih dana (max. temp. iznad 30°C) od 50 do 70. Podgorica je naročito poznata po izuzetno toplim ljetima, pri čemu je najviša zabilježena temperatura iznosila 44,8°C. Broj kišnih dana je oko 115, dok je sa jakim vjetrovom oko 60 dana. Jak sjeverni vjetar je česta pojava u gradu i utiče na klimu zimi.

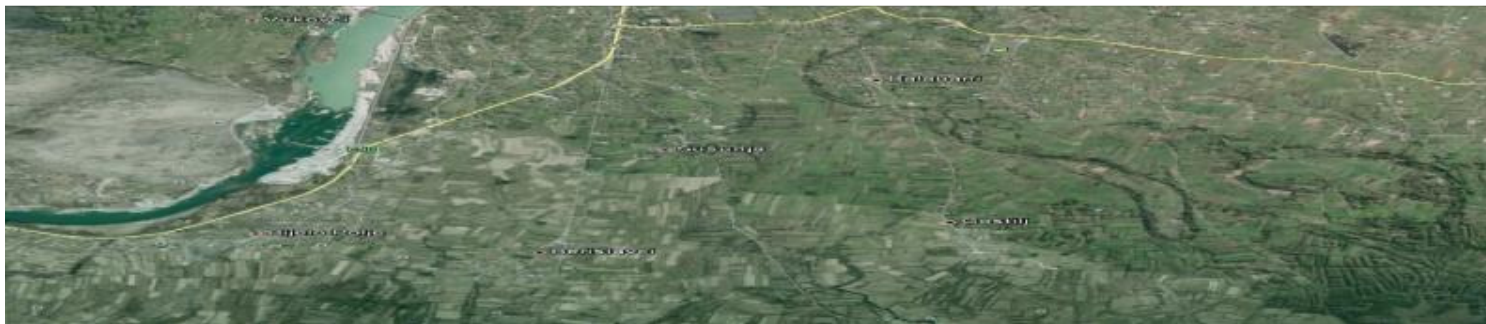
Što se tiče hidropotencijala, područje Podgorice ima najveće vodne resurse Crne Gore od kojih su za ovo područje bitne podzemne vode zetsko-bjelopavličkog basena i podzemne izdani koji stvaraju izvore i izvorišta u slivovima Morače i Cijevne. Najveća upotreba ovog hidropotencijala ogleda se u vodosnabdijevanju, navodnjavanju, hidroenergiji i vodnim ekosistemima.

Rijeke koje protiču ovim područjem: Mojanska rijeka, Tara, donji tok Morače, donji tok Zete, Ribnica, Mareza, Sitnica, Plavnica, Gostiljska rijeka, Pijavnik, Mašova Žalica, Grabovnica i Urelja (izviru iz izdani Zetske ravnice).

Pedološki pokrivač kreće se od crvenice koja je erodirana i stjenovita u Bjelopavličkoj ravnici do crnice na fluvioglacialnom nanosu u području istočnih brda. Takođe se javlja i smeđe zemljište na fluvioglacialnom nanosu, kao i smeđe rudo šumsko zemljište na krečnjaku.

Reljef, klima i pedologija uslovile su stvaranje raznovrsnog biodiverziteta na pomenutom području. Vegetacijska karta ukazuje na rasprostranjenje šuma hrasta lužnjaka i brkve- *Priploco-Quercetum roboris* kao i šume Makedonskog hrasta- *Quercetum trojanae*. Na floru užeg dijela Podgorice detaljno je obrađena u monografiji „Ekološko-fitogeografska analiza flore urbanog područja Podgorice“ u kojem je analiziran taksonomski spektar flore gradskog područja koga čine 4 klase, 118 porodica, 545 rodova i 1227 vrsta i podvrsta.

2.1. Kultivisani predio Zetske ravnice

Ovo područje karaktera predjela nalazi se uz granicu plavljenja Skadarskog jezera na poljoprivrednom zemljištu na nadmorskoj visini oko 20m. Vremenom ovaj prostor je mijenjao svoj oblik usled antropogenog uticaja čime je u ovom planu okarakterisan kao Kultivisani predio. Kultivisani (kulturni) predio označava dio predjela u kome je čovjek djelovao stvarajući neke prepoznatljive forme koje svjedoče o njegovoj istoriji, kulturi, nasleđu u skladu sa prirodom. Karakterističnu matricu ovog područja čine oranice pravolinijskog oblika koje prate konfiguraciju terena, odvojene su vinovim lozama, topolama, vrbama i niskim šibljem, zelenilom koje je i bitan segment u razvoju faune ovog područja (migratorni putevi, staništa i td.). Matrica čini osnovnu razliku od osnovnog tipa predjela. Određeni dijelovi u vrijeme kišne sezone postanu plavni, čime zemlja dobija na kvalitetu. Prema Vegetacijskoj karti SFRJ u ovom dijelu se javlja *Periploco-Quercetum scutariensis*- Šuma lužnjaka i brkve.

Najbliže urbano jezgro jesu Golubovci, koje se razvilo kao trgovački centar Zetske ravnice koje i danas ima istu funkciju. Međutim, neplaniranim urbanizovanjem vrši se pritisak na poljoprivredne površine područja. Veliki negativan uticaj ima i sama poljoprivreda. Iako Crna Gora podstiče razvoj organske poljoprivrede, većina domaćinstava odlučuje se za brži i ekonomsko isplativiji način obrade, uz korišćenje različitih vrsta pesticida i insekticida, čime se životna sredina ugrožava. Ne samo životna sredina izdvojenog područja već i šire okoline, kroz postojanje podzemnih voda koje se slivaju u jezero.

2.2. Ušće rijeke Cijevne u Moraču

Područje u kome se Rijeka Cijevna uliva u rijeku Moraču izdvojeno je na osnovu vizuelnog i ekološkog kriterijuma. Vizuelni aspekt ogleda se kroz spoj sliva dvije rijeke koje stvaraju predio karakteristične slike. Prostor se odlikuje velikim brojem jezeraca kao i manjih ostrva koje voda stvara dijeleći poljoprivredno zemljište. Ekološki kriterijum ogleda se u postojanju postrojenja za eksploataciju šljunka na samom ušću koji velikim dijelom mjenja već pomenutu sliku predjela kao i močvarni biodiverzitet.

Hidrogeološke karakteristike su aluvijalni sedimenti u koritima vodotoka Morače sa pritokama i u terasama tih vodotoka. Tereni izgrađeni od ovih sedimenata su hidrogeološki kolektori pri čemu i dolazi do stvaranja "manjih jezera". U blizini eksploatacije nalazi se močvarno područje Vukovići, čime eksploatacija ugrožava močvarni ekosistem Vukovića, a indirektno i samog Skadarskog jezera.

2.3 Čemovsko polje

Kraško polje koje se prostire na dijelu Zetske ravnice, jugoistočno od Podgorice, između Rijeka Cijevne, Zete i Morače. Zauzima površinu na dužini od 11 i širini od 7 km. Veći deo se koristi kao pašnjak, dok je na ostatku zemljišta u svrhu vjetrozaštitnog pojasa posađena monokultura alepski bor.

Prostrano konglomeratno stanište Čemovskog polja naseljava specifična flora i vegetacija, kojeg su zbog aridnosti, kseromorfnosti i izostanka drveća neki botaničari slikovito nazvali „polupustinja“. Najbrojnije je zastupljen bijeli frijes (*Saturea montana*), koji je izvanredna jesenja pčelinja paša. Veoma je na cijeni „fresovi med“. Dominantna je i populacija čaplijeza (*Asphodelus microcarpus*), a zastupljeno je i još nekoliko geofita, kao što su endemična *Hyacinthella dalmatica*, *Colchicum hungaricum*, *Fritillaria gracilis* (uz žbunove). Uz ograde i po obodu polja čest je divlji badem (*Amygdalus webbii*). Farmakološka istraživanja su utvrdila da je droga od kamilice (*Matricaria chamomila*), sabrana u Doljanima kod Podgorice, u pogledu sadržaja etarskog ulja i azulina, najboljeg kvaliteta koji je do sada zabilježen u literaturi. (Bazna studija životne sredine Glavnog grada).

Ovo područje izdvojeno je na osnovu ekološkog kriterijuma, na osnovu kojeg se ovo područje svojom florom izdvaja kao „polupustinja“, uprkos urbanom jezgru koji je njegova kontaktna zona. Ujedno ovaj prostor predstavlja i podzemnu izdan čiji se kapaciteti bunara kreću do 460 l/s vode. Površina neposredne zaštite za vodoizvoriste Čemovsko polje je 25ha, dok uža zona sanitarne zaštite obuhvata površinu od 639ha.

Fauna ovog područja je i dalje nedovoljno poznata, međutim zna se da ovaj prostor naseljavaju neke rijetke vrste ptica.

2.4. Urbano jezgro

Urbano jezgro, kao područje karaktera predjela nastalo najvećim dijelom pod antropogenim uticajem, predstavlja površinski najveće područje karaktera predjela, 64,5km². Urbano jezgro čini uža sredina Glavnog grada Podgorice, čime je ovaj predio pod konstantnim negativnim uticajima. Prostor Glavnog grada je pod negativnim uticajem saobraćaja, naročito u ljetnjem periodu, čime je zagađenje vazduha i zagađenje od buke na visokom stepenu. Ima dobar geografski položaj i povezanost sa svim većim evropskim gradovima. Grad se razvio na ušću rijeke Ribnice u Moraču, koje predstavljaju kičmeni stub zelenila grada. Međutim današnje stanje zelenila u gradskom jezgru ne zadovoljava potrebe stanovnika, kako u funkcionalnom, tako i u vizuelnom aspektu. Zelenilo uz rijeke funkcionise kao zasebna cjelina koju je potrebno uvezati u sistem zelenila. Glavna karakteristika postojećeg zelenila jeste njegovo zasebno funkcionisanje kao pojedinačnog elementa a ne kao dio jedne uvezane cjeline. U samom centru grada nalazi se Park šuma Gorica, koja ima sportsko-rekreativnu funkciju i koja je predstavlja glavni prečaćivač vazduha, odnosno "pluća grada". U florističkom smislu predstavlja prirodnu, botaničku baštu. Zimi cveta *Cochicum hungaricum*, a već u januaru dolaze endemični kaćuni *Crocus dalmaticus* i *Crocus weldenii*. Takođe, ovdje raste i nekoliko vrsta orhideja kao i pelim –*Salvia officinalis*. Od drvenastih vrsta raste divlji badem- *Amygdalus webii* i endemični žbun *Rhamnus orbiculata*, grab- *Carpinus orientalis* i crni jasen-*Fraxinus ornus*. Pored park šume Gorica, postoje još i park šuma Tološi, Zlatica, Ljubović koje su na rubnim djelovima urbanog jezgra. Postoji određeni broj parkova koji su nefunkcionalni i estetski neprihvatljivi. Svi osim Kraljevog parka koji je rekontruisan u zadnjih pola godine, izgubili su svoju prvobitnu i osnovnu funkciju-funkciju rekreacije, odmora i sanitarno-ekološku. Sve zelene površine javne namjene kao i one ograničene potrebno je uvezati u jedan funkcionalan zeleni infrastrukturni sistem.

Prema GUP-u Podgorica iz 1990 god bilo je potrebno sprovesti:

Centralne površine planiranog zelenog obrasca Titograda čine površine uzduž rijeke Morače i Ribnice, posebnih pejzažnih i rekreacionih odlika, na koje se nadovezuje parkovno zelenilo NOve Varoši, Novog Grada-Kruševca i Stare Varoši i koje se preko predviđenih zelenih prodora (ulično zelenilo, drvoredi, blokovno zelenilo) povezuje sa park šumom Gorica, Ljubović i Malo Brdo.

Ove zbnadžajne centralne zelene površine povezuju ostale zelene i sportsko rekreacione površine grada u jedinstven sistem: na severu sportsko rekreaciona zona Stara Zlatica-Krnjevina, na istoku sportsko-rekreacione površine na Koniku (između naselja Ribnica, Vrela Ribnička i centar Konik), na jugu sportski centar Tološi, sa manjim sadržajima sporta i rekreacije.

Jedinstveni sistem zelenih površina zaokružuju predviđene površine namjenjene rekreativnoj poljoprivredi, postojeće i predviđene zaštitne šume i rekreativne površine bližih izletišta Mareza, Vrela Ribnička, Cijevna.

Plan zelenila-GUP 1990.god.

Park šume- Gorica 73ha, Ljubović 10ha, Kruševac 13ha, Kakarička gora-Titova šuma 30ha. Kao zaštićeni botaničko-hortikulturni objekti ove površine namjenje su odmoru i rekreaciji stanovnika.

Od svih navedenih smjernica, samo neke od njih su sprovedene u zadnjih 15 godina. Mnoge zelene površine koje su stvorene prema ovim smjernicama, godinama su degradirane i neuređene čime su izgubile svoju funkciju.

Na potezu od Tološke šume ka istočnoj granici GUP-a Podgorica proteže se polje Sadine, kao zemljište III bonitetne klase za razvoj poljoprivrede. Kao jedino preostalo zemljište koje nije neformalnom gradnjom u potpunosti uništeno, potrebno je valorizovati prostor u svrhu poljoprivrede. Poljoprivreda kao strateška grana razvoja Crne Gore ima prioritet nad građevinskim zemljištem. A samo postojanje poljoprivrednog zemljišta visokog kvaliteta, u samom užem jezgru grada ukazuje na predeono bogatstvo Podgorice koje treba očuvati.

2.5. Sitnica-Mareza-Velje Brdo

Potez Sitnica-Mareza-Velje brdo predstavlja izletište u uskom dijelu urbanog jezgra i zbog svog ekološkog i rekreativnog aspekta izdvojen je kao područje karaktera predjela u Tipu predjela 2- Ravničarski predio sa istočnim brdima. Područje se odlikuje udolinom između brda, kroz koji protiču dvije rijeke. U ovom području Rijeka Mareza izvire i uliva se u rijeku Sitnicu ispod Veljeg brda. Područje je izuzetno povoljno za poljoprivredu kao i za turizam i rekreaciju. Na ovom prostoru postoje dva nacionalna restorana sa uređenom okolinom na obalama Rijeka, koji su izletište velikog broja građana tokom cijele godine. Ovdje se takođe nalazi i veliki ribnjak pastrmke koji je tu već dugi niz godina. Dobra povezanost sa gradom i okolinom omogućava mu ozbiljniji turistički i rekreativni razvoj. Planirana petlja "Tološi" brze saobraćajnice, imaće negativan uticaj na prostor ovog izdvojenog područja.

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

SWOT ANALIZA

Snaga	Slabost	Mogućnost	Pretnja
- Glavni grad Države Crne Gore - Poljoprivredno zemljište visokog kvaliteta. - ECO Lodge turistički potencijal - Arhitektonsko nasleđe - Prostor u kome se prostiru EMERALD lokaliteti - Centar nauke, umjetnosti, muzičke kulture, sporta i rekreacije - Univerzitetski centar - Raskrnica mnogih saobraćajnica-razvoj kongresnog turizma - Sliv dvije rijeke velikog hidropotencijala - Biodiverzitet u samom urbanom jezgru	- Nedostatak kulturnih i rekreativnih sadržaja - Nedostatak zelenih infrastrukturnih sistema - Nedostatak javnih zelenih površina sa različitim sadržajima - Slaba regulacija riječnih tokova uz nepostojanje zelenih koridora - Neiskorišćenost i nedekvatno korišćenje poljoprivrednih površina, usitnjavanje, zauzimanje poljoprivrednog zemljišta - Neadekvatno uređenje postojećih zelenih površina-uništavanje biodiverziteta - Neplanska gradnja na brdima Park šuma (Gorica, Zlatica, Ljubović) - Nepostojanje komunalne infrastrukture u prigradskim naseljima	- Mogućnost razvoja postojećeg poljoprivrednog zemljišta koje nije urbanizovano - Izgradnja komunalne infrastrukture - Pravilna regulacija riječnih tokova i uređenje riječnih obala - Kongresni turizam - Razvoj organske poljoprivrede - Povezivanje zelenila u jedan sistem lineranim, tačkastim i površinskim potezima.	- Uništavanje poljoprivrednog zemljišta najviše neformalnom gradnjom - Gubljenje identiteta naselja izgradnjom objekata neadekvatnih predionim karakteristikama i graditeljskom nasljedju, - Neadekvatno održavanje park šuma i izletišta-česti požari - Zagađenje rijeka različitim komunalnim i industrijskim otpadom - Uništavanje akvatičnog ekosistema - Eksplotacija šljunka - Saobraćajna infrastruktura - Tranzitni saobraćaj kroz središte grada - Nepostojanje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

3. Kanjon rijeke-vodonepropusni i vodopropusni dio sliva

Područje karaktera predjela :

3.1. Kuće Rakića sa vodopadom

3.2. Uzvodni sliv rijeke Cijevne sa aluvijalnim zaravnima

Osnovna fizionomija: kanjon sa rječnim tokom kao dominanta u predjelu.

Naglasci, vrijednosti, identitet: EMERALD lokalitet-potencijalni, kanjon rijeke u brdskom i ravničarskom predjelu-različita slika predjela; raznovrstan biodiverzitet; planirano zaštićeno područje-spomenik prirode.

Ugroženost i degradacija: Pritisak saobraćajne infrastrukture; zagađenje rijeke komunalnim otpadom.

Tip karaktera predjela Kanjon rijeke-vodopropusni i vodonepropusni dio sliva pripada pejzažnoj jedinici **Kanjon rijeke Cijevne** (PPCG 2020) i predstavlja EMERALD lokalitet -Mreža sastavljena od područja od posebne važnosti za zaštitu (*Areas of Special Conservation Importance – ASCI*), identifikovana na osnovu Konvencije o očuvanju evropske divlje flore i faune i prirodnih staništa- Bernska konvencija.

Geološka građa terena uslovljena je klasičnom facijom: deluvijalnim i aluvijalnim sedimentima. Rijeka Cijevna svojim tokom teče kroz podgoričku teritoriju, a izvire u Albaniji. Ukupna dužina toka rijeke iznosi 56 km, od kojih 33 km prolazi kroz Cmu Goru. Kanjon rijeke koji je nastao kroz mezozojske krečnjake i dolomite, prostire se sve do Dinoša gdje je nestao usled glacio-fluvijalnog nanosa Čemovskog polja i predstavlja vizuelnu atrakciju. Ova rijeka posjeduje i velike hidroenergetske potencijale. Svojim donjim dijelom sliva, izlaskom iz kanjona protiče kroz Čemovsko polje i zetsku ravnicu takođe stvarajući predio izuzetnih vrijednosti. Osim svog hidropotencijala rijeka se odlikuje svojom čistotom pa ljeti predstavlja kupalište za veliki broj stanovnika.

Najzastupljenija zemljišta su crnica na krečnjaku koja se prostire na gornjim visinskim kotama kanjona, dok je u donjem dijelu kanjona zastupljeno smeđe zemljište i crvenica humusna i erodirana. U donjem slivu od Dinoša ka Albaniji zastupljena je crnica dok je na obali ka urbanom jezgru zastupljeno smeđe šumsko zemljište.

Potencijalnu vegetaciju predstavlja asocijacija česminove šume i makija sa crnim jasenom-*Orno-Quercetum ilicis* koja pripada svezi *Quercion ilicis* i šume hrasta medunca i bjelog graba , koje pripadaju asocijaciji *Querco-Carpinetum orientalis* odnosno svezi *Ostryo-Carppinion orientalis* (Submediteranske hrastove šune jadranskog područja). Ove šume se odlikuju vrstama crnika (*Quercus ilex*), mirta (*Myrtus communis*), *Quercus pubescens*, *Carpinus orientalis*, *Fraxinus ornus*, *Acer monspessulanum*, *Celtis australis*, *Prunus mahaleb*, *Sorbus domestica*, planika (*Arbutus unedo*), rogač (*Ceratonia siliqua*), divlja maslina (*Olea oleastrum*), *Phyllirea latifolia*, *Viburnum tinus*, *Rhamnus alaternus*, *Pistacia lentiscus*, *Erica arborea*, *Rosa sempervirens*, *Cornus mas*, *Coronilla emerus*, *Rhamnus rupestris*, *Rhamnus saxatilis*, *Cotinus coggygia*, *Paliurus spina – christi*, *Colutea arborescens*, *Punica granatum*, *Prunus spinosa*, *Petteria ramentacea*, *Juniperus oxycedrus*, *Galium purpureum*, *G. lucidum*, *Satureia montana*, *Biscuttella levigata*, *Melittis melissophyllum*. U kanonu Cijevne zastupljeno je dosta endemičnih, rijetkih i zaštićenih vrsta. Zaštićene vrste ovog područja su: *Valeriana dioscoridis* u Dinošama kao i *Sternbergia luteal* kod Rakića kuće zatim *Ramonda serbica*, *Stachelina unifloscula*, *Geranium dalmaticum* kao i atraktivna insektivorna vrsta *Pinguicula hirtiflora*.

3.1. Kuće Rakića sa vodopadom

Ovo područje prostire se na obodnom dijelu Ćemovskog polja sa kojim se graniči dok se sa druge strane graniči sa prostorom vinograda "Plantaža". Na potezu ovog područja nalaze se vodopadi u narodu poznati kao Niagarini vodopadi, koji predstavljaju turističku atrakciju. Ovaj nizvodni dio sliva rijeke Cijevne razvio se u krečnjacima i dolomitima gdje je fluvijalna erozija pretekla razvoj krstifikacije pri čemu je ovaj dio kanjona bogat pojavama **estavela**. Estavele su naročito česte prije izlaska Cijevne iz kanjona tako da u doba visokih vodostaja rade kao karstna vrela, a u sušno doba godine rade kao ponori, gutajući vodu rijeke. Sam prostor vodopada nalazi se na nižoj visinskoj koti u odnosu na samo naselje kao i u odnosu na prostranstvo vinograda "Plantaže" sa druge strane obale. Prostor, uži i širi zahvat područja predstavlja potencijal za razvoj turizma i sporta i rekreacije Glavnog grada. U blizini vodopada nalazi se nacionalni restoran "Niagara" izgrađen od prirodnih materijala okolnog područja, kamena i drveta i ujedno predstavlja ekološki vid gradnje čime minimalno ugrožava životnu sredinu. Restoran uz samu obalu rijeke ima dostupno kupalište koje je opterećeno velikim brojem korisnika u ljetnjim mjesecima, čime je prostor potrebno planski urediti. U blizini vodopada nalazi se Bogičevi mlini koji su nekad funkcionisali u svrhu stvaranja brašna uz hidropotencijal rijeke. Danas je taj prostor potrebno revitalizovati čime bi se turistička ponuda prostora proširila i dobila na atraktivnosti.

3.2. Uzvodni sliv rijeke Cijevne sa aluvijalnim zaravnima

Uzvodnji sliv rijeke Cijevne proteže se od Dinoša do granice sa Albanijom gdje se na njenoj teritoriji dalje nastavlja. U ovom dijelu sliva rijeka se usjeca u duboki Kanjon koji je stvoren kroz mezozojske krečnjake i dolomite. Pri razvoju ovog kanjona fluvijalna erozija i krstifikacija su pratile jedna drugu pri čemu je ovaj dio kanjona vododržljiv. Na obali rijeke razvile su se aluvijalne zaravni sa aluvijalnim sedimentima (šljunak i oblutak) koje su plavne pogotovo tokom kišne sezone, pri čemu se, iako je kvalitetno zemljište, naselje razvilo tek na izlazu rijeke iz kanjona. Veliki negativan uticaj na ovaj predio donijeće realizacija planiranog auto-puta, čiji je trenutni koridor širine 2km, a njegova zona uticaja znatno veća. Područje se predlaže za zaštitu kao Spomenik prirode.

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

SWOT ANALIZA - Strength, Weakness, Opportunities, Threats

Snaga	Slabost	Mogućnost	Pretnja
• EMERALD lokalitet • Potencijalno zaštićeno područje • Prostor izuzetnih vizuelnih vrijednosti • Veliki potencijal za turizam • Neopterećenost prostora naseljskim strukturama i infrastrukturom-gornji sliv rijeke • Dio regionalnog Bio-Koridora • Raznovrsan biodiverzitet – veliki broj zaštićenih vrsta	• Blizina gradskog jezgra • Nepostojanje režima zaštite • Nepostojanje režima regulacije vodotoka • Osjetljivost vodenog ekosistema	• Mogućnost razvoja ljetnjeg i zimskog turizma • Stvaranje manjih smještajnih jedinica, vikend naselja • Razvoj poljoprivrede u gornjem slivu rijeke • Raznovrsnost reljefnih elemenata	• Nepostojanje regulacije toka rijeke • Antropogeni uticaj na čistoću vode • Zagađenje rijeke različitim komunalnim i industrijskim otpadom • Saobraćajna infrastruktura • Planirani Auto-put Jadransko-jonski direktni uticaj na kanjon rijeke

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

4. Kanjon i korito rijeke sa aluvijalnim sedimentima

Područje karaktera predjela:

3.1. Ambijentalna cjelina Duklja

3.2. Aluvijalna zaravan Bioča i Mrke

Osnovna fizionomija: Duboko usječen kanjon rijeke u brdskom predjelu, korito u ravničarskom predjelu
Naglasci, vrijednosti, identitet: visok ekološki i vizuelni identitet; veliki hidropotencijal.
Ugroženost i degradacija: Pritisak saobraćajne i željezničke infrastrukture; zagađenje rijeke komunalnim otpadom; neregulacija toka rijeke-pojava erozije; eksploatacija mineralnih sirovina; hidroenergetski zahvati.

Morača je reka koja je stvorila jedan od najljepših kanjona u Crnoj Gori, koji odvajavijenac Moračkih planina od vijenca Sinjajevine. Izvire u severnoj Crnoj Gori, ispod planine Rzace na visini od 975 metara. Područje kanjona Morače odlikuju strme padine terena, koji je ispresjecan dubokim klisurama i kanjonima. Morača teče prema jugu i posle 113 km se uliva se u Skadarsko jezero. U svom severnom delu toka, Morača je brza planinska reka, koja probija kanjon sjeverno od Podgorice. Po spajanju sa svojom najvećom pritokom, rijekom Zetom, sjeverno od Podgorice, Morača ulazi u Zetsku ravnicu i teče ovim dijelom Crne Gore do svog ušća u Skadarsko jezero i ujedno je i najveća pritoka Skadarskog jezera. Kanjon Morače predstavlja područje visokih vizuelnih i ekoloških vrijednosti. Cijelim kanjonom rijeke prolazi magistralna saobraćajnica Podgorica-Beograd, kao i većim dijelom željeznička pruga Bar-Beograd. Ovo ujedno predstavlja i najveći pritisak na ovaj predio.

Svoj nizvodni tok od granice sa opštinom Kolašin formirao se na sedimentima stijene karbonatne facije, krečnjaci i dolomiti. Ove stijenske mase karakteriše pukotinsko-konverozna poroznost. To ih svrstava u hidrogeološke kolektore i rezervoare, a terene koje izgrađuju čine veoma vodonepropusnim. Izlaskom Morače iz kanjona svoj tok nastavlja u koritu sa kvartarnim sedimentima, šljunkovima i pjeskovima ređe tangirajući mezozojske karbonatne stijenske mase. Ove kvartarne sedimente karakteriše intergranularna efektivna poroznost. Sve ovo, ove stijenske mase svrstava u hidrogeološke rezervoare, a terene koje izgrađuju u veoma vodopropusne stijene. Te stijene su glacialno fluvijalnog porijekla. U priobalnom pojasu Skadarskog jezera zrnasti sediment glaciojarno-fluvijalnog nanosa prstenasto se smjenjuju sa jezerskim sedimentima. Ti sediment su manje ili više zaglinjeni i glinoviti pa su nepropusni za površinske i podzemne vode.

„U koritu Morače najpoznatija ležišta šljunka i pijeska su: „Duga“, ušće Male rijeke u Moraču „Bioče“, „Zlatica“ neposredno na izlazu Morače u Zetsku ravnicu, „Rogami“ uzvodno od ušća Zete u Moraču, „Kolovrat“ istočno od Gornje Gorice, „Botun“ nasuprot ušća Sitnice u Moraču, potez dug oko 7 km do Ponara sa ušćem Cijevne u Moraču i prostor ušća Morače u skadarsko jezero, zapadno od Vranjine.“ (DPP Bar-Boljare)

Reljefna zonalnost uslovlila je različitu vegetaciju. U donjem toku sliva rasprostranjena je sveza *Quercetum trojanae*- šume makednskog hrasta, dok sa porastom nadmorske visine šume makedoskog hrasta prelaze u *Ostryo-Quercetumpubescentis*-šume medunca i crnog graba. Ove šume su u unutarnjim kontinentalnim područjima rasprostranjene kao trajni stadijum vegetacije, odnosno uslovljene su orografsko-edafskim prilikama (južne i strme ekspozicije i plitka i skeletna tla na krečnjacima). Zatim se nadovezuje na šume bukve- *Fagetum montanum* koje prelaze u šume bukve i jele- *Seslerio-Fagetum Abieti-Fagetum*. Šume bukve (bez jele) imaju širok areal duž Dinarida: od Hrvatske, preko Bosne, do Crne Gore, u visinskom dijapazonu 800 (900) - 1100(1200) m n.v.. Gelošku podlogu na kojoj rastu ove šume najčešće čine krečnjaci i/ili dolomiti. Tla najčešće pripadaju seriji tala na krečnjacima (crnice, kalkokambisoli i ilimerizovana tla), odnosno rendzini na dolomitima. Osim ovih tala ove zajednice se mogu javiti i na eutričnom kambisolu, a rjeđe i na rankeru. Osim bukve kao edifikatora u ovim šumama nalazimo i sljedeće vrste drveća i grmlja: *Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*, *Ulmus montana*, *Tilia platyphyllos*, *Taxus baccata*, *Ilex aquifolium*, *Daphne mezereum*, *Daphne*

laureola, *Euonymu latifolius*, *Lonicera xylosteum*., i prizemne flore: *Paris quadrifolia*, *Sanicula europaea*, *Lilium martagon*, *Mercurialis perennis*, *Cardamine bulbifera*, *C. trifolia*, *Asperula odorata*. Zajednica bukve i jele obuhvata moćan pojas 700(800) – 1550(1600) m n.v. Pretežno rastu na zemljištima razvijenim na krečnjakoj geološkoj podlozi (serija krečnjačkih tala). Ove šume se nalaze pod uticajem jadranskog ciklona ali i atlanskog (preko Alpa). Klima je humidna jer padne preko 1000 mm godišnje. Polovina ukupnih oborina padne tokom vegetacionog perioda. U florističkom smislu ove šume su veoma bogate. Na ovo bogatstvo bitno utiču dubina i skeletnost tla kao i strukturne osobine zajednice. U zajednici dominiraju mezofilne i neutrofilno-blagokisele vrste reda Fagetales (tzv. Fagetalne vrste), koje nalazimo i u sličnim srednjoevropskim šumama, npr.: *Viola sylvestris*, *Galium odoratum*, *Lamium luteum*, *Carex sylvatica*, *C. flacca*, *Phyteuma spicatum*, *Prenthes purpurea*, *Paris quadrifolia*, *Dryopteris filix mas*, *Festuca altissima*, *Sanicula europaea*, *Euphorbia amygdaloides*, *Epilobium montanum*, *Elymus europaeus*. Međutim, posebnu sliku -pečat ovim šumama daju svojstvene i karakteristične svezve: Aremonio – Fagion (Syn.: Fagion illyricum), npr.: *Ompalodes verna*, *Hacquetia epipactis*, *Euphorbia carniolica*, *Scopolia carniolica*, *Mercurialis perennis*, *Rhamnus fallax*, *Aremonia agrimonoides*, *Cardamine polyphylla*, *Cyclamen purpurascens*, *Lamium orvala*, *Cardamine enneaphyllos*, *Euonymus latifolius* i *Calamintha grandiflora*.

4.1. Ambijentalna cjelina Duklja

Izdvojeno područje predstavlja kulturno dobro I kategorije. Ovo kulturno dobro predstavlja ostatke nekada moćnog antičkog grada nazvanog Doclea (Duklja) najznačajnijeg urbanog centra u Crnoj Gori u vrijeme rimske dominacije, nalaze se na trougaonom platou na samom ušću Zete u Moraču, na oko 4 km od Podgorice. Kao rimski grad, Duklja je osnovana na samom početku I vijeka nove ere, a status municipijuma dobila je za vrijeme vladavine dinastije Flavijevaca i to, po svemu sudeći, za vrijeme Domicijama.

„Krajem I i početkom II vijeka doživljava procvat i postaje moćan ekonomski i kulturni centar jugoistočnog dijela rimske provincije Dalmacije. Administrativnom podjelom Rimskog carstva 297. godine (Dioklecijanove reforme), Duklja je izdvojena u novoosnovanu provinciju Prevalis (*Praevalis*) u okviru koje doživljava nov procvat i postaje njen centar. Tokom IV i V vijeka zahvaćena je prodorom varvarskih naroda. U prvoj godini V vijeka pustoše je zapadni Goti, a pred kraj istog vijeka istočni Goti, da bi je 518. razorio snažan zemljotres. Tokom VI vijeka, dolaskom pod vlast Vizantije, Duklja se ponovo obnavlja i postaje duhovno sjedište o čemu svjedoče ostaci dvije ranohrišćanske bazilike otkrivene u sjeveroistočnom dijelu grada. Od ovog vremena ime Duklje postaje pojam za srednjovjekovnu državu formiranu na ovim prostorima, dok sam grad nema gotovo nikakvog značaja za njenu dalju istoriju. Ime provincije Prevalitane postepeno se zamjenjuje sa Dioklitijom, odnosno Dukljom, da bi se i ono od kraja XI vijeka zamijenilo sa imenom Zeta.

Sam grad je bio opasan bedemima sa kulama i kapijama. Unutar grada otkriveni su ostaci reprezentativnih javnih zgrada (hramovi, kupatila, palate) i foruma sa bazilikom. Budući da se Duklja svrstava u red značajnijih rimskih gradova ne samo u Crnoj Gori već i na Balkanu, treba očekivati da će i dajati biti predmet naučnog interesa, što će zahtijevati posebno strog nadzor nad svim radovima koji će se izvoditi u okviru njenog urbanog areala, jer je nekoliko ranije izvedenih, nekontrolisanih intervencija grubo povredilo njen prostor - željeznička pruga, putevi sa asfaltom, stubovi za dalekovode, privatna gradnja.“ (Bazna studija životne sredine-Kulturna dobra)

Najveći negativan uticaj na prostor ima pruga Podgorica-Nikšić koja presjeca Duklju na dva dijela.

3.2. Aluvijalna zaravan Bioča i Mrke

Područje Bioča i Mrke nalazi se na desetak kilometara od grada, na ušću Male rijeke u Moraču. Stanovnici ovog kraja bave se poljoprivredom, voćarstvom i pčelarstvom. Predeo je izdvojen na osnovu slike predjela koja se izdvaja od osnovnog tipa. Na ušću dviju rijeka razvile su se naseljske strukture. Potencijal ovog mjesta ogleda se u stacionarnom turizmu za područje kanjona Male rijeke, Nožice kao i za sam kanjon Morače. Razvoj organske poljoprivrede, voćarstva, hidropotencijal predstavljaju osnovu za razvoj agrarnog turizma. Formiranjem stacionarnog turizma u vidu etno sela, omogućiti će i turistički razvoj i okolnih predjela Kanjona Nožice i Male rijeke, kao i kanjon Morače.

SWOT ANALIZA

Snaga	Slabost	Mogućnost	Pretnja
• Hidropotencijal Glavnog grada • Prostor izuzetnih vizuelnih vrijednosti • Neopterećenost prostora naseljskim strukturama u gornjem dijelu kanjona rijeke • Raznovrsnost biodiverziteta • Vrijedna istorijska komponenta prostora	• Blizina gradskog jezgra • Nepostojanje režima zaštite • Nepostojanje režima regulacije vodotoka kroz urbano jezgro • Osjetljivost vodenog ekosistema • Stvaranje hidroakumulacija-gubitak biodiverziteta	• Stvaranje hidro akumulacija na različitim lokalitetima • Razvoj poljoprivrede u gornjem slivu rijeke • Raznovrsnost reljefnih elemenata • Razvoj kulturnog turizma • Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi	• Opterećenost prostora planiranom i postojećom saobraćajnom infrastrukturom • Zagađenje rijeke različitim komunalnim i industrijskim otpadom • Planirani Auto-put Bar Boljare kao i auto put Jadransko-jonski • Pritisak urbanog jezgra na veliki dio toka • Eksploatacija šljunka na nekoliko lokaliteta

5. Istočna i zapadna brda ekonomskih šuma i pašnjaka

Područje karaktera predjela

5.1. Visoravan-Polje Radovče

5.2. Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke

5.3. Mokra- Dolina Veruše

5.4. Trmanjska površ

5.5. Izvor rijeke Tare

Osnovna fizionomija: pejzažno raznolik prostor brežuljaka, brda, visoravni i površi; predio ekonomskih i zaštitnih šuma; različita vegetacijska zonalnost u zavisnosti od nadmorske visine i pedološkog pokrivača; naselja sepenju do 1000mnv; visok turistički potencijal.

Naglasci, vrijednosti, identitet: smjenakompleksa ekonomskih šuma i otvorenih prostora-livade, pašnjaci; visoravni i površi; visoke mješovite šume na većim nadmorskim visinama;

Ugroženost i degradacija: depopulacija naselja uslovljava napuštanje poljoprivrednih površina pa mnoge livade i pašnjaci postepeno zarastaju šumskom vegetacijom; pritisak saobraćajne i željezničke infrastrukture; nedovoljno proriđivanje i dendrološka sječa šuma-česti požari.

Izdvojeni tip prostire se u visinskom pojasu od 60mnv, podgoričke ravnice, do 1000-1400mnv u kome se izdižu brda i visovi, sa terasama i kosinama i visoravnima na kojima su smještena naselja. Do 1000m nv, u vegetacijskom pogledu, ovu zonu naseljavaju termofilne listopadne šume u kojima dominiraju vrste: grab, jasen, klen,cer, i na nekim staništima lipa. Na potezu Bratonožića, Kuča i Pipera, u zoni od 500-600 m nv. pruža se izraženi vegetacijski pojas u kome dominira endemični žbun-zanovjet (*Petteria ramentacea*), koji u svim fenološkim fazama daje izrazit pečat krečnjačkom pejzažu. Većim površinama prostiru se ekonomske šume koje su osnov prirodnog i ekonomskog bogastva ovog predjela. Vegetacijsku osnovu ove zone iznad 1000m nv čine šume bukve i jele *Abieto-Fagetum moesiaca*. Najzastupljenije zemljište je crnica na trdim krečnjacima, vrlo plitka, dok se u određenim djelovima javlja smeđe šumsko zemljište. Uslijed neplanske sječe šuma i krčenja vegetacije, pojava erozije je izražena. Osim ekonomskih šuma javljaju se i zaštitne šume po obroncima brda.

Ovaj tip prostorno i vizuelno dijeli Kanon rijeke Morače u kojoj se slivaju svi vodotoci ovog predjela. Dominantu ovog prostora čini kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke, kroz koje prolazi željeznička pruga Bar-Beograd. Naselja u ovom tipu su pretežno brdska i stanovništvo se bavi voćarstvom i stočarstvom.

5.1. Visoravan-Polje Radovče

Polje Radovče prostire se na nadmorskoj visini od 850m u blizini istočne granice Glavnog grada sa Opštinom Danilovgrad. Prostore ove nadmorske visine karakteriše periplaninski klimat. Ovo područje ima karakteristiku stalne ili povremene ljudske naseobine, Predsatvlja predeo sa izuzetno velikim potencijalom za razvoj ECO Lodge turizma. U samom centru se nalazi spomenik Palim borcima. Na Radovču je formiran Zetski partizanski odred, prva ratna bolnica i vojni aerodrom, a tamo je dugo boravio glavni štab NOP-a Crne Gore. Ujedno postoji i staro kameno groblje koje ukazuje na višedecenijsko postojanje ove naseobine. Ovaj prostor osim prirodnih vrijednosti poseduje istorijsku nit koja ga je oblikovala i uslovlila da danas bude turistička atrakcija. Zbog svih tih činjenica ovaj prostor bi trebalo valorizovati u svrhe turizma i time ujedno omogućiti bolju saobraćajnu povezanost sa gradskim jezgrom. Prostor je infrastrukturno neopterećen, što doprinosi njegovoj vrijednosti.

Slika 2. Spomenik palim borcima

Slika 3. Staro kameno groblje

5.2. Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke

Stijene klasične facije koju čine kvartarni glaciofluvijalni sedimenti predstavljaju osnovni materijal terasa pored vodotoka Male rijeke i Nožice. Pedološku osnovu čini šumska crnica na krečnjačkim sedimentima. Stijene su izgrađene od krečnjaka i dolomita što čini ovaj predio bogat pećinama. Ujedno ovo područje predstavlja EMERALD lokalitet, područje od posebne važnosti. Zbog svoje geomorfologije posebno je atraktivno za spaleološka istraživanja, i canyonig- kao izuzetno atraktivan oblik turizma današnjice. Područjem prolazi željeznička pruga Bar-Beograd, usječena u visoke litice kanjona koja predstavlja atrakciju u prostoru. Pruga u jednom dijelu prelazi kanjon mostom, koga u narodu nazivaju Veliki most na Maloj rijeci. Do 2001 godine bio je najvišiji željeznički most na svijetu, impresivnom visionom od 202m i dužinom od 498m. Projekatn mosta je bio Ljubomir Jevtović, dipl.građ. Most sam po sebi predstavlja turističku atrakciju i izuzetno je privlačan za ekstremne sportiste. 2008 godine, čuveni base jumper iz Belgije Cedric Dumont proslavio je most na svetskom nivou slobodnim skokom sa mosta.

Slika 4. Cedric Dumont-Most na Maloj rijeci

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

5.3. Dolina Veruše sa Mokrom

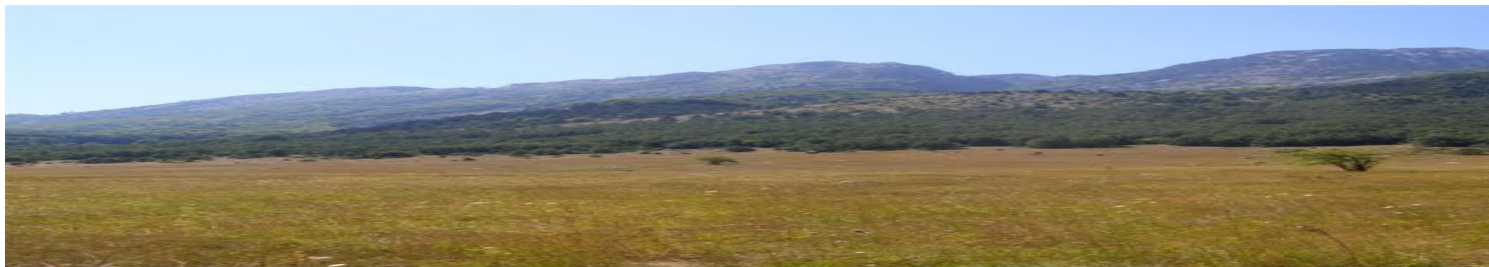
U dolini rijeke Veruše nalazi se naselje Veruša sa katunom Mokra u kome i izvire rijeka na nadmorskoj visini od 1450m. Izvorište je geografski locirano između planinskih vrhova. Ova rijeka ujedno i predstavlja i vododjelnicu slivova Jadranskog i Crnog mora. Mnogi smatraju da je Mokra pravo izvorište rijeke Tare. Samo naselje se prostire na nadmorskoj visini od 1200m. Nekad je za vrijeme rimske imperije, preko Veruše prolazio trgovački put od Dubrovnika preko Duklje do Peći, čiji ostaci postoje i danas poznati u narodu kao rimska džada. Stanovništvo se najviše bavi poljoprivrednom, a u toku ljetnjih mjeseci veliki broj posjetilaca iz Podgorice iz različitih dijelova Crne Gore jer je Veruša danas prije svega turističko odmaralište. Poznata je po dječjem odmaralištu dječjeg saveza iz Podgorice. Ima dva bebi ski-lifta i objekat u kojem najčešće borave organizovane grupe djece školskog uzrasta.

Dolina Veruše od Moke do Hana Garančića, gdje se sastaje sa Opasanicom i formira Taru, je izuzetan planinsko-turistički resurs Podgorice čija valorizacija, sasvim izvjesno, predstoji.

Slika 5. Odmaralište Veruša

5.4. Trmanjska površ

Trmanjska površ prostire se iznad kanjona Morače, u blizini sjeverne granice Opštine sa Opštinom Kolašin, na nadmorskoj visini od 1000m i predstavlja najdužu zemljanu brazdu u Crnoj Gori, dužine 385m. Upravo je ovo ono što je izdvojilo od svog osnovnog tipa predjela. Prema popisu iz 1948. godine ovaj prostor naseljavalo je 135 stanovnika, dok po najnovijem popisu iz 2011. god ovaj broj je pao na 6 stanovnika, što ukazuje na trend demografskog iseljavanja okolnih naselja grada Podgorice, čije stanovništvo gravitira ka urbanom jezgru. Na prostoru Trmanje postoji seoska škola za đake od prvog do četvrtog razreda. Područje Trmanjske površi odlikuje se prostranim pašnjacima koje uokviruju okolna brda bukove šume. Onaj mali broj stanovnika koji je ostao da živi ovdje bavi se poljoprivredom i stočarstvom. Predio je izuzetno atraktivan za razvoj ruralnog turizma, čime bi se stvorili uslovi za prestanak demografskog praznjenja prostora.

5.5. Izvorište rijeke Tare

Područje karaktera predjela 5.5 pripada djelu **UNESCO-ve Svjetske i i prirodne kulturne baštine**, Slivno područje rijeke Tare. Takođe, ovo područje je i dio planiranog **Regionalnog parka Komovi**. UNESCO-va Svjetska prirodna i kulturna baština štiti od devastacije i uništenja prirodne i kulturne baštine koja po svojoj jedinstvenosti i neprocjenjivoj vrijednosti prevazilazi nacionalne okvire, kao nasleđe čitavog čovječanstva. Za upis u UNESCO-vu listu prirodne i kulturne baštine potrebno je izraditi stručnu dokumentaciju kojom se dokazuje ispunjavanje uslova za upis u Listu, pored čega mora da ispunjava bar jedan od deset UNESCO-vih kriterijuma, pri čemu rijeka Tara ispunjava kriterijume: “nenadmašan prirodni fenomen ili područje od izuzente prirodne ljepote i estetskog značaja”, “predstavlja istaknut primjer reprezentativnog osnovnog stadijuma istorije Zemlje, uključujući obilježja života, tekuće značajne geološke procese u razvoju oblika tla, ili značajne geomorfološke ili fizičko geografske karakteristike.”

Izvor rijeke Tare veže se za područje Glavnog grada, rijeke Opasanicu i Verušu koje teku ispod Komova . Protiče kroz Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu dužinom od 144km, od čega 110km protiče kroz Crnu Goru. Područje predstavlja prirodni predio izuzetnih vrijednosti i time ujedno i predio velike osjetljivosti. Predstavlja početak drugog najdubljeg kanjona u svijetu, čija je dubina 1333m. Sve ovo ga čini izuzetno atraktivnom turističkom destinacijom pri čemu je rafting i lov najkarakterističniji vid. Karakteriše ga raznovrsnost flore i faune kao i čistota vode. Glavni negativni uticaj na predio imaće koridor Auto puta.

SWOT ANALIZA

Snaga	Slabost	Mogućnost	Pretnja
• EMERALD lokaliteti • Turistički potencijal • Velike površine ekonomskih šuma i pašnjaka • Prostori izuzetnih vizuelnih vrijednosti • Neopterećenost prostora naseljskim strukturama i infrastrukturom-gornji sliv rijeke • Vegetacijska raznovrsnost kroz visinsku zonalnost • Rezervat biosphere-UNESCO-slivno područje rijeke Tare	• Nedovoljno valorizovan prostor • Nepostojanje režima zaštite • Nepostojanje režima regulacije vodotoka • Osjetljivost vodenog ekosistema • Demografsko prажnjenje naseljenih struktura • Loša povezanost naselja sa urbanim jezgrom • Zaštićeno Međunarodno stanište-rezervat biosfere	• Mogućnost razvoja ljetnjeg seoskog turizma-canyoning • Stvaranje manjih smještajnih jedinica, vikend naselja • Razvoj stočarstva i poljoprivrede • Pravilna eksploatacija šumskog fonda uz plasiranje poluproizvoda i gotovih proizvoda	• Nepostojanje regulacije toka rijeke • Antropogeni uticaj na čistotu vode • Zagađenje rijekera različitim komunalnim i industrijskim otpadom • Neplanska sječa šuma i pojava erozije • Saobraćajna infrastruktura • Planirani Auto-put-Bar Boljare-direktan uticaj velike površine ekonomskih šuma i pašnjaka • Deagrarizacija i depopulacija ruralnih područja

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom “Dinarski luk”.

6. Visokoplaninski predio

Područje karaktera predjela

6.1. Katun Korita-Vikend naselje

6.2. Rikovačko jezero sa katunom

6.3. Šire područje Bukumirskog jezera

Osnovna fizionomija: splet planinskih vrhova do preko 2000m; šume munike-*Pinus heldreichii*; vodne akumulacije-jezera na kraškoj podlozi; goleti.

Naglasci, vrijednosti, identitet: veliki broj katunskih naselja; biodiverzitet raznolik; dio nacionalnog bio-koridora; veliki broj planinskih vrhova – u podnožju jezera-visoki vizuelni identitet; budući razvoj planinskog turizma.

Ugroženost i degradacija: depopulacija katuna; erozija;

Visoko planinski predio zauzima položaj uz istočnu granicu Crne Gore sa Albanijom, na nadmorskoj visini od 1450m do preko 2000m. Najvišoj vrh je Kučki Kom na visini od 2487m koji se izdiže iznad urbanog jezgra i uokviruje visoko planinski prostor. Prostor Podgorice obuhvata 27 vrhova visočijih od 2000m nv.

Visokoplaninski predio pripada području pod nazivom Kučka krajina, skoro netaknutom, udaljenom i izuzetno mimom predjelu Crne Gore. Kučka krajina je prostrana kraška visoravan sa koje se uzdižu grupe planinskih venaca, pojedinačni vrhovi i planine.

Duž zapadne strane Kučke krajine su rijeke Morača i Mala Rijeka i put Podgorica – Lijeva Rijeka – Veruša čine obod područja Kučke Krajine. Reka Cijevna i prostrana dolina Zete čine južnu i jugozapadnu granicu Kučke krajine. Prema istoku se proteže od planine Vile i Rikavačkog jezera do do vrhova duž crnogorsko-albanske granice i manjim planinskim grebenom ulazi u Albaniju /preko Vermuše/, a sa severne strane je planinska grupa Komova. Većina područja Kučke Krajine je gola, veličanstvena mešavina divljeg kraškog i ledničkog tla, koju ukrašavaju lepi zeleni travnati pašnjaci.

Geotektonski sklop pripada geotektonskoj jedinici Zoni Visokog Krša, dok samo malim dijelom Komova pripada geotektonskoj jedinici Durmitorska navlaka. Geološka građa terena uslovljena je stijenskim masama koje pripadaju karbonatnoj faciji koju čine masivni krečnjaci, dolomitni krečnjaci i dolomiti. Sve ovo usloviло da je najzastupljenije zemljište ovog područja smeđe zemljište i crnica na krečnjaku. Javljaju se još periodično i smeđe zemljište na karbonatno silikatnoj podlozi kao i smeđe antropogeno zemljište.

Visinska zonalnost i pedološka podloga dovela je do vegetacijskog zoniranja, od šuma bukve (*Fagetum moesiacaе*), bukve i jele (*Abieto-Fagetum moesiacaе*) do sveza šuma munike (*Pinion heldreichii*) i jugoistočno-dinarske visoko planinske vegetacije sa dinarskom oštricom. Munika (*Pinus heldreichii*) tercijerni je relik i subendemit. Nalazi se na planinskim masivima do kojih prodire uticaj Mediterana, na krečnjačkim i dolomitnim masivima, najčešće na toplim ekspozicijama. Ove zajednice imaju izvanrednu zaštitnu funkciju. U asocijaciji: šume munike – *Pinetum heldreichii* uz muniku nalazimo i crni bor, zatim krivulj. Sastav prizemne flore odlikuje niz vrsta iz sveze Orno-Ericion npr.: *Calamagrostis varia*, *Scabiosa leucophylla*, *Erica carnea*, *Brachypodium pinnatum*, kao i čitav niz endemnih vrsta: *Amphoricarpus neumai*, *Dianthus prenjus*, *Hieracium villosum*, *Senetium vissianius*. Na samoj granici vegetacije dominantnisu bor krivulj-Pinus mugo i kleka *Juniperus nana*.

Planinski pašnjaci zauzimaju veliko prostranstvo iznad šumske zone, a zauzimaju i proplanke u samim šumama, dok su kosne livade rjeđe. Ovde su veliki potencijali za razvoj stočarstva. Planine su veoma bogate biljnim vrstama i njihovim zajednicama, pa se neke od njih mogu smatrati razvojnim centrima flore i vegetacije, kao Komovi i Prokletije. One su od sredine 19. stoljeća neprekidno privlačile botaničare iz zemlje i svijeta, koji su na ovim planinama pronašli i opisali veliki broj novih vrsta. Da pomenemo samo neke od njih: *Edraianthus montenegrinus*, *silene macrantha*, *Valeriana pancicii*, *Valeriana bertiscea*, *Tanacetum lavratum*, *Phyteuma pseudorbiculare*, *Viola nicolai*, *Viola speciosa*, *Potentilla montenegrina*, *Hieracium myriocephalum*, *Rhamnus*

montenegrina, *Cerastium dinaricum*, *Aquilegia bleicicii*, *Androsace komovensis* i dr. Na području kućkih i piperskih planina raste veliki broj balkanskih endema koji su prvo otkriveni na nekim drugim balkanskim prostorima, a potom su zapaženi i ovdje. Takve su vrste: *Acer visianii*, *Asperula doerfleri*, *Pancicia serbica*, *Geum bulgaricum*, *Plantago reniformis* i druge.

Veoma su značajne visokoplaninske rijetke vrste, koje nijesu endemi, a koje obično imaju upadljive cvjetove i predstavljaju prave ukrase na planinskim vrhovima. To su: *Papaver keneri*, *Lilium albanicum*, *Alium victorale*, *Trollius europeus*, *Drias ocoptala*, zatim vrste rodova: *Gentiana*, *Saxifraga*, *Androsace*, *Edraianthus* i dr. (Bazna studija životne sredine Podgorice).

Prostor obiluje velikim brojem rijeka, rječica, pritoka i jezera. Najveća rijeka je Opasanica sa svojim pritokama koja sa rijekom Verušom predstavlja izvoriste rijeke Tare.

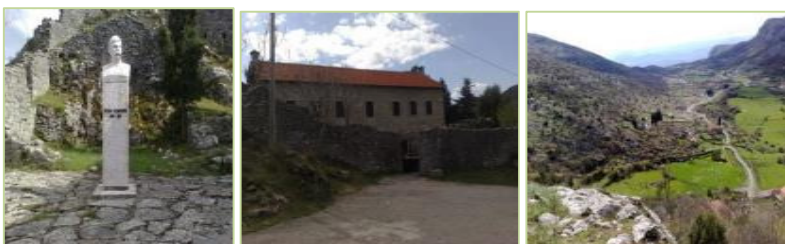
Prostornu dominantu osim planinskih vrhova čine Bukumirsko i Rikavačko jezero sa svojim katunima kao glavni nosioci budućeg turističkog razvoja opštine, zajedno sa slivnim područjem rijeke Tare. Prostor je bogat katunima, od kojih je najveće katunsko naselje Korita.

Cjelokupan prostor ovog tipa karaktera predjela predstavlja značajan potencijal za turistički razvoj Glavnog grada Podgorice. Ujedno većim dijelom ovaj prostor pripada Međunarodno zaštićenom području-UNESCO-va Svjetska prirodna i kulturna baština, Rezervat biosphere, slivno područje Tare kao i Planiranom zaštićenom području regionalnom parku Komovi, dok njegovim cijelim prostorom prolazi regionalni *Bio-koridor.

6.1. Katun Korita-Vikend naselje

Područje karaktera predjela Katun Korita ili u narodu poznata kao Kučka Korita nalazi se na svega 30-tak kilometara udaljenosti od samog centra Podgorice. Nekad katunsko naselje danas prerاسlo u vikend naselje predstavlja glavno vikend odmaralište za veliki broj građana Podgorice. Povezano je putnim pravcem Podgorica-Medun-Ubli-Korita. Naselja kroz koja prolazi putni pravac predstavljaju takođe značajne turističke destinacije. U Medunu se rodio, a tu je i sahranjen, kučki vojvoda Marko Miljanov (1833 –1901) - važna ličnost crnogorske istorije a još više narodne kulture i predanja, legendarni borac protiv Turaka i pisac koji je u svojim djelima opisao život i borbu svog plemena u Crnoj Gori i Albaniji. Njegova rodna kuća je danas najznačajniji crnogorski memorijalni muzej. Ono što se od Meduna još može vidjeti, jesu ostaci srednjovjekovnog utvrđenja, a iz ilirskog perioda je nekropola sjeverno od gornjeg grada sa kojeg se može vidjeti Podgorica i čitava njena okolina.

Slika 6. Medun-Spomenik i Muzej Marka Miljanova

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Prostor je potrebno valorizovati i urediti u svrhu turizma. Preko naselja Ubli stiže se u Kučka Korita koja se prostiru ispod Kučkih planina na nadmorskoj visini od 1450m koja se jednim dijelom prostiru na kamenitoj teritoriji, dok je jedan dio prostora pod šumom. U dijelu gdje je šuma nalazi se ugostiteljski objekat „Dubirog“ sa tipičnom ponudom nacionalne kuhinje. U blizini se nalazi i izvor pitke vode a nekadašnje pojilište za stoku danas je mjesto okupljanja omladine koja tamo boravi. Na temeljima starih katunskih koliba, zvanim glade, podignute su vikendice napravljene od okolnog materijala kamena i drveta. Stanovništvo se nekad bavilo stočarstvom, što svjedoči i mali broj porodica koje posjeduju stada ovaca. Na prostoru Korita postoji objekat sakralne arhitekture. Prostor je potrebno valorizovati u svrhu turizma. Glavni potencijal za razvoj turizma predstavlja prostorna blizina urbanog jezgra, a ujedno i odvojenost, mir, tišina, čist vazduh i raznovrsna vegetacija.

Slika 7. Objekat Sakralne arhitekture na Koritima

6.2. Rikavačko jezero sa katunom

Rikavačko jezero se nalazi ispod Kučkih planina, vrha Vila, visine 2093 metara, na mestu gde se venac Žijova – Kučkih planina odvaja od planinskog masiva Prokletija. Rikavačko jezero leži na visini od 1313 metara i obuhvata površinu od 117755 m². Rikavačko jezero je dugo 525 metara i široko 235 metara dok je njegova obala duga 1640 metara. Jezero se napaja od kiša, topljenjem snega i povremeno od potoka Rikavac. Maksimalna dubina jezera je 13,9 metara. Deo vode iz Rikavačkog jezera otiče u rijeke Cijevnu i Ribnicu. Predstavlja “gorsko oko” i sa svojom bližom okolinom, katunima, predstavlja prostor izuzetnih estetskih i turističkih vrijednosti.

6.3. Šire područje Bukumirskog jezera

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom “Dinarski luk”.

Bukumirsko jezero se nalazi u središtu planinskog grebena i svojim odrazom doprinosi jedinstvenoj i prepoznatljivoj lepoti Kučke Krajine ili Žijova. Predstavlja ledeničko jezero koje se napaja topljenjem snijega, padavinama i povremeno sa izvora Ivanović katuna. Glavne pešačke rute do najviših vrhova masiva Kučkih planina - Žijovo kreću od Bukumirskog jezera. Bukumirsko jezero je najpoznatiji simbol Kučkih planina – planinskog venca Žijova. Nalazi se na nadmorskoj visini od 1448 metara, između vrhova Torač, Velji Vrh i Gozd. Obuhvata površinu od 19320 m², a njegova najveća dubina iznosi 16,8 metara. Oko 15% obale Bukumirskoj jezera obuhvata bujna vegetacija. Voda je izuzetno čista i svojom bojom doprinosi vizuelnom apsektu prostora. U jezeru živi bukurirski planinski mrmonjak, vodozemac- *Triturus alpestris montenegrinus*u narodu poznat kao žmigavac. Jezero se vještački poribljava pastrmkom, pa su ribolovci česti posjetioci ovog jezera. U neposrednoj okolini nalazi se katun Jezero u kome se nalazi Dugačko jezero koje još zovu i Malo Bukumirsko jezero koje potpino isuši tokom ljeta. Prekrasna panorama Bukumirskog jezera, iznad koga dominiraju vrhovi Pasjak, Štitan, Velji Vrh i Surdup predstavlja svakako jedan od najljepših planinskih pejzaža Crne Gore.

Slika 8. Ivanovića koliba-katun Jezera

Strengths	Weaknesses	Opportunities	Threats
• Blizina urbanog jezgra • Velike površine pašnjačkih terena • Veliki potencijal za planinski turizam • Neopterećeno st prostora naseljskim strukturama i infrastrukturuom • Dio regionalnog Bio-Koridora • Prostor planirane zaštite- Regionalni park Komovi • Biodiverzitet	• Nedovoljno valorizovan prostor • Osjetljivost vodenog ekosistema i okolne vegetacije • Nedostatak dobre saobraćajne povezanosti • Ne postojanje plana i režima zaštite Bukumirskog i Rikavačkog jezera	• Mogućnost razvoja planinskog ljetnjeg i zimskog turizma- planinarenje, mountain biking, ribolov, climbing.. • Stvaranje turističkih resorta u vidu manjih smještajnih jedinica • Netaknuta priroda • Raznovrsnost reljefnih elemenata • Uređenje obale jezera	• Planiranje smještajnih jedinica predstavlja pretnju za životnu sredinu prostora • Ugrožavanje osjetljivih ekosistema • Gubljenje identiteta naselja izgradnjom objekata neadekvatnih predionim karakteristika i graditeljskom nasljedju, • Neodrživi ribolov • Iscrpljivanje prirodnih resursa

3. VREDNOVANJE PREDJELA

Vrednovanje je sastavni dio planerskog procesa jer se u postupku vrednovanja radi sa budućim stanjima pa se skladno tome njegova osnovna namjena može definisati kao **otkrivanje mogućnosti** ili potencijala u predjelu koji nam omogućavaju **ostvarenje planirane namjene**. Konačni cilj vrednovanja je raščlanjenje prostora u određene homogene prostorne jedinice kojima je moguće pripisati određenu vrednosnu ocjenu- deskriptivnu ili numeričku.

Poljoprivreda, turizam i sport i rekreacija uzete su kao reper za vrednovanje predjela s obzirom da predstavljaju strateške grane razvoja Crne Gore. Vođeni time svi Tipovi karaktera predjela kao i područja vrednovana su za poljoprivredu, turizam i sport i rekreaciju. Takođe Tipovi i područja su vrednovani sa aspekta ekologije, zaštite prirode i kulturnih dobara.

Vrednovanje predjela predstavljeno je na dva načina. Prvi način predstavljen je vrednosnom deskriptivnom skalom koja prikazuje suštinsku vrijednost predjela-ekološku i vizuelnu vrijednost-**SLIKA PREDJELA** (slike 5). Drugi način predstavljen je brojčanim vrijednostima od 1-5 gdje - 1 predstavlja najmanje vrijedan predio, a 5 - izrazito vrijedan predio, osim numeričke skale dodat je i predio izuzetnih vrijednosti (slika6). Za obje skale uzeti su kriterijumi **raznolikosti, estetske vrijednosti, prirodne očuvanosti, dinamika i raspored prostornih elemenata**, kao i adaptacija na **antropogeni uticaj**.

Kriterijumi vrednovanja:

- **Predeo kao bogatstvo**- retkost/reprezentativnost -predeo se smatra bogatstvom na nacionalnom nivou ulsed svoje retkosti ili reprezentativnosti.
- **Vizuelni kvalitet**- kombinacija predeonih elemenata visokog stepena estetike-vidljivost predjela, prepoznatljivost, oblik i struktura predeonih elemenata, prostorni kontekst, morfologija.
- Osjećaj mjesta „**genius loci**“- ekološka i vizuelna obilježja-raznolikost, prisutnost vodotoka, šumskih površina, geomorfološke pojave.Predio-obrazac koji proističe iz posebne kombinacije različitih komponenti, može da obezbjedi osjećaj mjesta u našem okruženju.
- **Kulturno-istorijska dobra**- zaštita- arheološke vrijednosti, posebne vrijednosti, prisutnost simboličkih struktura.
- **Usaglašenost**- harmoničnost

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

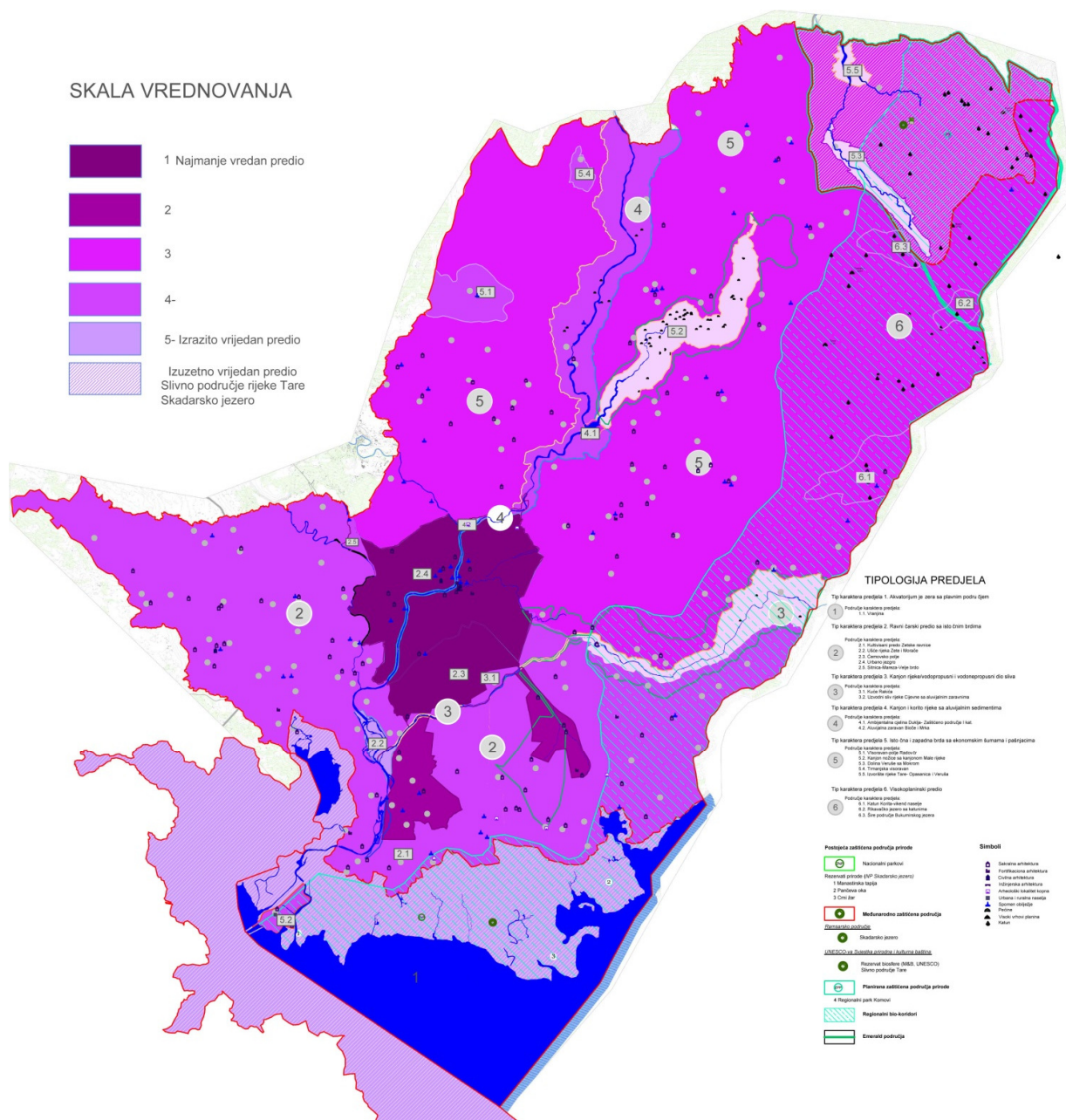
*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Vrednovanje 2.

Numerička skala vrednovanja:

- 1 - Najmanje vrijedan
- 2
- 3
- 4
- 5 - Izuzetno vrijedan predio
- Predio izuzetnih vrijednosti

Vrednovanje tipova i područja karaktera predjela sa stranovišta zaštite prirode, kulturnih dobara, korišćenja, turizma, sporta i rekreacije i poljoprivrede utvrđeno je na osnovu svih tematskih karata koje su korišćene pri analizi prostora Glavnog grada Podgorice.

Tip 1 Akvatorijum jezera sa močvarnim područjem

Vrednovanje sa stanovišta za turizam, sport i rekreaciju

- **Plavnica-** Turističko-rekreativni centar- Na samoj obali Skadarskog jezera nalazi se Eco resort Plavnica- turističko ugostiteljski kompleks u čijoj ponudi se između ostalog mogu naći organizovane ornitološke ture po jezeru. Još krajem 19. vijeka Plavnica je bila parobrodsko luka Podgorice. Adaptacija Plavnice kao luke za jezerski saobraćaj Plavnica-Skadar-Ulcinj predstavljalo bi razvojnu komponentu jezerskog saobraćaja Podgorice, uz određene mjere smanjenja uticaja na zagađenje jezera. Na prostoru Plavnice postoji edukativna staza i opremljena je edukativnim, interaktivnim i odmorišnim mobilijarom. (Plan upravljanja Skadarskim jezerom 2010-2015god)
- **Vranjina-** ribolov, Eco Lodge turizam-naselje Vranjina predstavlja jedinstveno ribarsko naselje u Crnoj Gori sa velikim potencijalom za razvoj turizma.
- **Manastir Vranjina** i crkve na arhipelagu i obali **Skadarskog jezera-** vjerski turizam
- Zbog velike **prirodne vrijednosti, ostrva, poluostrva,** i ostataka **srednjovjekovnih tvrđava** potrebno je razviti kulturni, naučni i istraživački turizam, stvoriti manje urbane strukture u ovu svrhu i punktove za posmatranje ptica, kao i organizovanje krstarenja jezerom.

Vrednovanje sa stanovišta zaštite prirode

- **Ramsarsko područje-međunarodno zaštićeno močvarno područje**
- **IPA stanište-**područje značajno za biljke
- **IBA stanište-**značajno područje za ptice - kudravi pelikan- **Pelecanus crispus**
- **EMERALD** područje-
- **Nacionalni park**
- **Dio Regionalnog Bio-Koridora- "Zeleni pojas"**
- Posebne zone zaštite: **Pančeva oka, Manastirska tapija**
- Zaštićene vrste: **Cymbalaria ebelii, Utricularia vulgaris, Trapa natans.**
- **Značajno stanište akvatičnih biljaka**
- **Značajno stanište različitih vrsta riba**
- **Vodoizvorište Vranjina**

Vrednovanje sa stanovišta kulturnih dobara i istorijski vrijednih djelova predjela

Kulturna dobra III kategorije:

- **Manastir Vranjina sa crkvom sv. Nikole**
- **Naselje Vranjina**

Tip 2 Ravničarski predio sa istočnim brdima

Vrednovanje sa stanovišta za turizam, sport i rekreaciju

- **Urbano jezgro-**kongresni, istraživački, naučni, kulturni, sportsko rekreativni, tranzitni, izletnički turizam- kao Glavni grad Crne Gore smješten na raskršću glavnih saobraćajnih puteva i koridora predstavlja glavni potencijal za razvoj turizma centralnog regiona Crne Gore.
- **Sitnica-Mareza-Velje brdo-**izletnički turizam- Nedaleko od urbanog jezgra nalazi se izletnište Mareza sa ribnjakom i nacionalni restoranom sa 4 ****.

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

- **Tološka šuma, Park šuma Gorica- Ljubović**-sportsko-rekreativna područja, potrebno je revitalizovati prostore i urediti ih sadržajno za korisnike različitih uzrasta. Stvoriti sadržaje za aktivnu i pasivnu rekreaciju.

Vrednovanje sa stanovišta poljoprivrede

- **Zetsko-Bjelopavlička ravnica- agroturizam**-Područje sa najkvalitetnijem zemljištem za razvoj poljoprivrednih kultura kao i područje pogodno za razvoj stočarstva. Mogućnost razvoja organske poljoprivrede.
- **Vinogradi „Plantaže“**- ispod istočnih brda prostiru se na površini od 2310 ha. Ujedno posjeduju zasade breskve na 85ha kao i veliki ribnjak. Veliki vinogradi su u vlasništvu države i predstavljaju i svojevrsnu turističku atrakciju kao i bitanu komponentu zelenog sistema grada.

Vrednovanje sa stanovišta zaštite prirode

- **EMERALD lokaliteti**
- **Visok stepen biodiverziteta**
- **Čemovsko polje- „polu pustinja“** u blizini gradskog jezgra- prostor koji naseljavaju neke veoma rijetke vrste ptica-
- **Vodoizvorište** Mareza, Zlatica, Milješ, Čemovsko polje.

Vrednovanje sa stanovišta kulturnih dobara i istorijski vrijednih djelova predjela

Zaštićena kulturna dobra II kategorije:

- Manastir Dajbabe, Dajbabe, podignut 1897. godine
- Crkva sv. Đorđa pod Goricom, Podgorica, XI – XIX vijeka
- Doljani, Zlatica, arheološki lokalitet, V –IX vijek
- Velje Ledine, Gostilj, Zeta, arheološki lokalitet, III – I vijeka stare ere
- Mljace, Mataguži, Zeta, arheološki lokalitet, helenistički period
- Dvorski kompleks na Kruševcu, Podgorica, podignut 1891. godine kao rezidencija knjaza Mirka Petrovića, danas Centar moderne umjetnosti Crne Gore

Zaštićena kulturna dobra III kategorije:

- Manastir Čelija Piperska, Crnci, Stijena Piperska, podignut 1651. godine
- Crkva sv. Nikole, Mataguži, Zeta, XVIII – XIX vijek
- Crkva sv. Trojice, Vukovci, Zeta, 1792-1922. godine
- Crkva sv. Đorđa, Srska, Zeta, XVII vijek
- Crkva sv. Ilije, Velja Gora, Gradac, XV – XX vijek
- Crkva Pahomija Komanina, Orahovac, po tradiciji iz srednjeg vijeka
- Crkva s. Gospode na Čepurcima i groblje oko nje, Podgorica, obnovljena 1890.g
- Crkva Uspenja Hristovog, Lijeva Rijeka, podignuta 1861. godine
- Crkva sv. Đorđa, Blizna, XVII –XVIII vijek
- Crkva Vaznesenja Gospodnjeg, Ubli, podignuta 1895. godine
- Crkva sv. Jovana Krstitelja, Kosor, Kuči, prva polovina XVIII vijeka
- Crkva sv. Gospode, Draževina, Gradac, podignuta 1889. godine
- Crkva sv. Petra Cetinjskog, Bezjova, Kuči, prva polovina XIX vijeka
- Starodoganjska džamija u Staroj varoši, Podgorica, drug polovina XV vijeka
- Osmanagića džamija u Staroj Varoši, Podgorica, XVI vijek
- Sahat kula u Staroj Varoši, Podgorica, XVIII vijeka
- Kuća Čubranovića u Staroj Varoši, Podgorica, XIX vijek
- Kula Camovića, Vuksan- Lekići, Tuzi, XIX vijek
- Zgrada Republičkog zavoda za zaštitu prirode u Staroj Varoši, Podgorica, podignuta 1920. godine, u prizemlju objekta Prirodnački muzej Crne Gore,
- Zgrada Osnovne škole, Gradac, podignuta 1863. godine
- Tamnica Jusovača, Podgorica, sredina XIX vijeka

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

- Stari most na ušću Ribnice, Podgorica, srednji vijek
- Tvrdava Ribnica, Podgorica, potiče iz srednjeg vijeka i turskog perioda
- Tvrdava Oblun, Vukovci, Zeta, srednji vijek
- Tvrdava Planinica, Dodoši, XVI – XIX vijek
- Tvrdava Dečić, Piskala, Tuzi, turski period
- Balšića grad, Ponari, Zeta, srednjovjekovna fortifikacija
- Čaf kiša u Dubravi, Vuksan-Lekići, arheološki lokalitet, srednji vijek
- Kirza, Sukuruć, arheološki lokalitet, antički period

Tip3- Kanjon rijeke-vodonepropusni i vodopropusni dio sliva

Vrednovanje sa stanovišta za turizam, sport i rekreaciju

- **Kuće Rakića**- Na obali rijeke Cijevne nalazi se Nacionalni restoran „Niagara“ sa plažom u blizini vodopada u narodu poznatih kao Niagara. Predstavlja veliki potencijal za razvoj sporta i rekreacije kao i turizma.
- **Kanjon rijeke Cijevne-Canyoning, spaleološki i naučni turizam**-Nedovoljno istraženo područje za razvoj turizma i rekreacije na vodi. Atraktivan sa stanovišta turizma kako u geološko-geografskom tako i u hidrogeografskom pogledu.

Vrednovanje sa stanovišta poljoprivrede

- Dinoši**-Naselje koje se nalazi na prostoru gdje rijeka iz svog velikog kanjona prelazi u korito gdje počinje poljoprivredno zemljište.

Vrednovanje sa stanovišta zaštite prirode

- **EMERALD lokalitet**
- **Visok stepen biodiverziteta**-bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta
- Zaštićene vrste: **Ramonda serbica, Valeriana dioscoridis, Stachelina uniflosculosa, Geranium dalmaticum**

Vrednovanje sa stanovišta kulturnih dobara i istorijski vrijednih dijelova predjela

- Ne postoji objekti sakralne arhitekture kao ni ostala kulturna dobra značajna za razvoj predjela

Tip 4-Kanjon i korito rijeke sa aluvijalnim sedimentima

Vrednovanje sa stanovišta za turizam, sport i rekreaciju

- **Kajak klub „Morača“**- postoji od 2002 godine osnovan od strane Skupštine Opštine Podgorica i predstavlja značajan sportsko rekreativni potencijal Glavnog grada. Potrebno je proširiti kapacitete postojećih prostorija kluba. Učesnici su brojnih turističko rekreativnih manifestacija: "Dani sporta na Morači" i "Kajakaški kup Morača", "Dani vina i ukljeve", "Rijekom Zetom", "Eko regata na rijeci Bojani", "Eko regata na Skadarskom jezeru, "Eko regata Bokokotorskim zalivom, "Eko regata u Trebinju i drugim.
- **Arheološki lokalitet Duklja**- razvoj kulturnog turizma.
- **Kanjon rijeke Morače**-Atraktivan sa stanovišta turizma kako u geološko-geografskom tako i u hidrogeografskom pogledu

Vrednovanje sa stanovišta poljoprivrede

- **Aluvijalne zaravni**- nastale akumulacionim delovanjem rijeka i predstavljaju široke ravnice pored rijeka. Sastoje se od rečnih nanosa gline izmješane sa pjeskom i lesa. Zaštitom od poplava, izlivanja rijeke dobijaju se obradive površine. Prostiru se većim dijelom kanjona, najprostranije zaravni su u predjelu **Bioča i Mrke** gdje se stanovništvo intenzivno bavi voćarstvom, poljoprivredom i pčelarstvom.

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Vrednovanje sa stanovišta zaštite prirode

- Visok stepen biodiverziteta-bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta
- Šume i šumsko zemljište- ekonomske i zaštitne šume, kao i mješovite šume
- Vodoizvorište Duga i

Vrednovanje sa stanovišta kulturnih dobara i istorijski vrijednih djelova predjela

Zaštićeno kulturno dobro III kategorije:

- Manastir Duga, Bioče, podignut oko 1755. godine

Tip 5- Istočna i zapadna brda ekonomskih šuma i pašnjaka

Vrednovanje sa stanovišta za turizam, sport i rekreaciju

- **Seoski turizam-** razvoj seoskog turizma predlažu se prostori sa autohtonim naseljskim strukturama čije se stanovništvo bavi poljoprivredom i stočarstvom. U tim sredinama moguće je pokrenuti autentičan ruralni turizam. U ruralnompredjelujemoguć razvojseoskog -*EKO Lodges turizma.
- **Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke-** razvoj spaleološkog i naučnog turizma-**canyoning-** Kanjon sa velikim brojem pećina, vodopada, kaskada, prirodnih bazena različitih oblika, predstavlja jedan od najupečatljivijih predjela na prostorima Crne Gore.Prostor je predložen za zaštitu i kao takvog potrebno ga je planski urediti-izraditi planske programe i projekte razvoja, uređenja i ekološke zaštite.
- **Veruša-Mokro-ljetnji i zimski planinski turizam,** pješačenje i planinarenje, mountain biking (planinski biciklizam, obilazak autentičnih prirodnih vrijednosti, raznovrsnog biodiverziteta i ekoloških specifičnosti.
- **UNESCO-va Svjetska prirodna i kulturna baština-Rezervat Biosfere, Slivno područje Tare**

Vrednovanje sa stanovišta poljoprivrede

- **Visoravni-** velike pašnjačke površine za razvoj stočarstava

Vrednovanje sa stanovišta zaštite prirode

- **Šume-** velike površine ekonomskih šuma kao glavni privredni razvoj. POvršine zaštitnih šuma u svrhu zaštite od erozije na padinama brda

Tip 6- Visokoplaninski predio

Vrednovanje sa stanovišta za turizam, sport i rekreaciju

- **Planinski-** ljetni i zimski turizam- razvoj planinskog turizma kroz razvoj biciklističkih planinskih staza, staza za planinarenje. Ujedno potencijalni razvoj i turističkih resorta, nadogradnja postojećih katuna, stvaranje vazdušnih banja, lovni turizam. Moguće je pokrenuti autentičan ruralni turizam. U ruralnompredjelujemoguć razvojseoskog -*ECO Lodges turizma.
- **Žijevo-Crna Planina-Maglič-Ski turizam-** pješačenje i planinarenje, mountain biking (planinski biciklizam), „Active and Extreme“- planirani turistički kapaciteti

Vrednovanje sa stanovišta poljoprivrede

- **Katuni- Prostori sa velikim brojem katunskih naselja na velikim pašnjačkim površinama za razvoj stočarstva.**

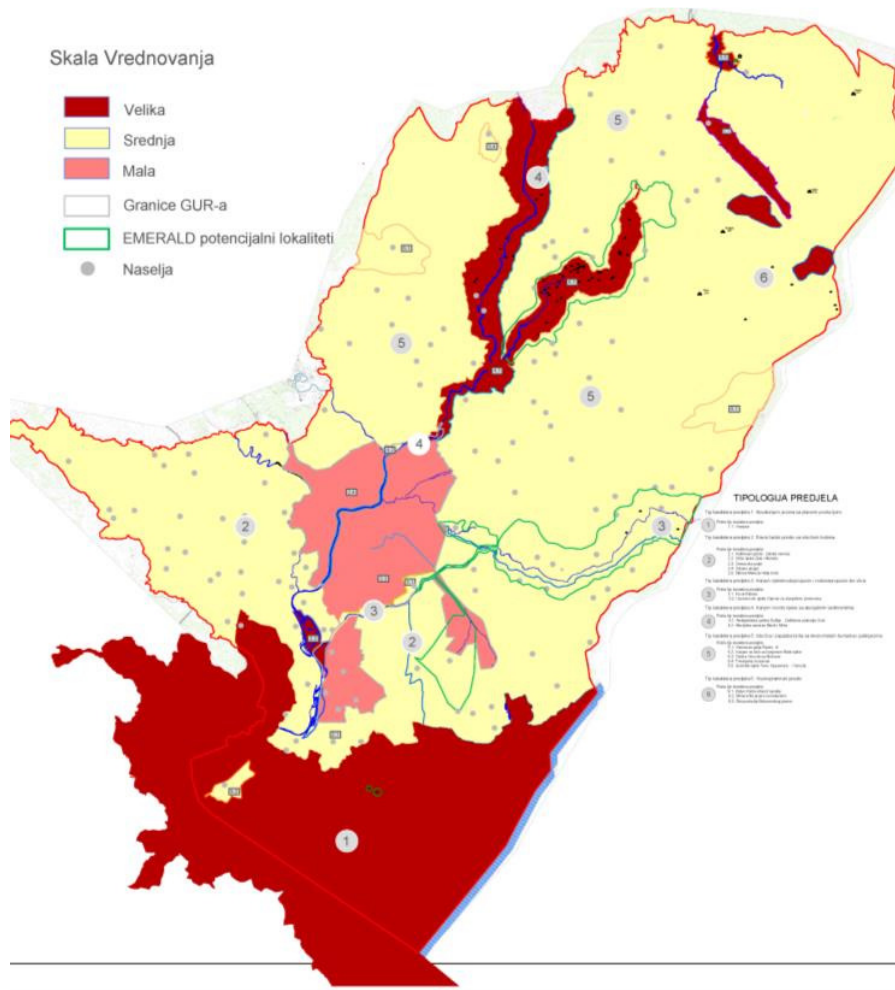
*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Vrednovanje sa stanovišta zaštite prirode

- Planinski pašnjaci- veliko prostranstvo iznad šumske zone
- Šume munike-*Pinus heldreichii*-subendem Balkanskog poluostrva i tercijerni relikv
- Regionalni Bio-Koridor- „zeleni pojas“
- Planirano regionalno zaštićeno područje - Regionalni park Komovi

4. OSJETLJIVOST

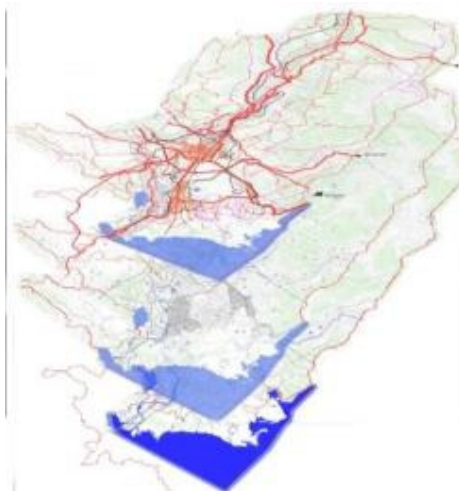
Model osjetljivosti urađen je na osnovu postojećih i planiranih pritisaka na predio. Evidentirani planirani pritisci su: **intenziviranje saobraćaja, tehničke infrastrukture, širenje urbanog jezgra, degradacija tla u intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji, planirani turistički kapaciteti**. Najveću osjetljivost imaju najosjetljiviji ekosistemi (akvatični ekosistemi, staništa ptica-močvarne površine, šumski kompleksi, planinski pašnjaci i td.) kao i predeoni elementi koji izgrađuju slike predjela izuzetne vrijednosti.

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Pritisci na predio:

SAOBRAĆAJ

NASELJA

OSTALA TEHNIČKA
INFRASTRUKTURA

Evidentirani pritisci za svaki Tip predjela:

Tip 1

Saobraćaj- Planirani Auto-put Bar-Boljare direktno utiče na ekosistem Skadarskog jezera u varijanti prelaska preko samog jezera dok u varijanti obilaska jezera uticaj će biti manjeg intenziteta i indirektan. Postojeći magistralni put M2 zajedno sa postojećom željezničkom prugom Bar-Beograd dijeli Skadarsko jezero i vizuelno i prostorno na dva dijela. Ima za posledicu gubljenje biodiverziteta, prekid biokoridora, uništenje staništa migratornih ptica, zagađenje vode i zemljišta kao i negativan uticaj buke. Takođe, usled sprovođenja izgradnje varijante autoputa preko Skadarskog jezera postoji mogućnost da će se sadašnje Ramsarsko močvarno područje skloniti sa liste međunarodno značajnih močvarnih područja, usled negativnog uticaja koji će autoput imati na životnu sredinu jezera.

Urbanizacija- reaktiviranje sela u okolini jezera-bez kontrole i usmjeravanja.

Tehnička infrastruktura- ukrštanje elektrovodova sa putnim pravcima.

Turizam- turističko rekreativno korišćenje- krstarenje, lov i robolov- Prostor Plavnice, Vranjine i ostrva na jezeru.

Eksploatacija mineralnih sirovina - pjeska i šljunka na obalama jezera.

Tip 2

Ovaj tip predjela trpi najveći **infrastrukturni** kao i **saobraćajni pritisak** zbog postojanja urbanog jezgra kao i urbanih naselja Golubovaca i Tuzi.

Saobraćaj- Uticaj Autoputa na korito rijeke Morače, Zete i Zetsko-Bjelopavličke ravnice. Konstantan i dugogodišnji pritisak na predio zetske ravnice, Čemovskog polja od strane magistralnog pravca i željezničke pruge Beograd-Bar. Gubitak poljoprivrednog zemljišta usled planirane saobraćajne infrastrukture.

Poljoprivreda- intenzivna poljoprivreda-upotreba pesticida i insekticida, zagađenje podzemnih i riječnih voda.

Širenje naselja na poljoprivrednom zemljištu-neformalna gradnja. Usitnjavanje poljoprivrednog zemljišta pri širenju građevinskog zemljišta.

Tehnička infrastruktura- ukrštanje objekata elektroenergetike, telekomunikacija i hidrotehničke infrastrukture u urbanom jezgru Podgorice, Golubovaca i Tuzi.

Komunalna infrastruktura- regionalna sanitarna deponija „Livade“ – uticaj na podzemne vode- nepostojanje postrojenja za tretman procjednih voda koje nastaju u sanitarnim kadama.

Eksploatacija mineralnih sirovina - pjeska i šljunka na obalama rijeke Morače.

Tip 3

Saobraćaj- uticaj autoputa na Kanjon rijeke Cijevne koje je potencijalno **EMERALD** područje. Intenziviranje centralnih djelatnosti uz autoput, čime se stvara dodatni antropogeni uticaj na prostor životne sredine.

Poljoprivreda- intenzivna poljoprivreda-upotreba pesticida i insekticida, zagađenje rijeke

Tehnička infrastruktura- ukrštanje objekata elektroenergetike, telekomunikacija i hidrotehničke infrastrukture kod naselja Dinoši, na izlasku rijeke iz kanjona.

Eksploatacija mineralnih sirovina - pjeska i šljunka na ušću Cijevne u rijeku Moraču.

Tip 4

Saobraćaj- uticaj autoputa na Kanjon rijeke Morače, kao i dugogodišnji negativan uticaj saobraćajnog puta i željezničke pruge Beograd-Bar. Direktni uticaj na biodiverzitet Intenziviranje centralnih djelatnosti uz autoput, čime se stvara dodatni antropogeni uticaj.

Hidroelektrane- Veliki broj manjih hidroelektrana koje će stvarati akumulacije na rijeci i time izmijeniti biodiverzitet rijeke i kanjona.

Poljoprivreda- intenzivna poljoprivreda-upotreba pesticida i insekticida, zagađenje rijeke

Tehnička infrastruktura- ukrštanje objekata elektroenergetike, telekomunikacija i hidrotehničke infrastrukture uz magistralni put kao i riječni tok.

Eksploatacija mineralnih sirovina - pjeska i šljunka na obali rijeke kod Bioča i Mrke, kao i na ušću rijeke Cijevne u Moraču.

Tip 5

Saobraćaj- koridor autoputa Bar-Boljare prolazi isključivo zapadno stranom zone ekonomskih šuma i pašnjaka, paralelno sa kanjonom rijeke Morače. Ujedno u tom koridoru sprovedeni su koridori elektroenergetske mreže koji presjecaju predio. Najveći uticaj koridor autoputa imaće na polje Radovče i Visoravan Trmanje, dok istočni dio tipa karaktera predjela 5 trpi manji pirtisak lokalnih saobraćajnih puteva. Veliki negativan uticaj autoputa prostire se sjevernim dijelom Glavnog Grada usled uticaja na zaštićenu UNESCO-vu Svjetsku i kulturnu baštinu, slivno područje rijeke Tare. Prostor trpi negativan uticaj već postojeće regionalne saobraćajnice Bar-Beograd.

Tehnička infrastruktura- ukrštanje objekata elektroenergetike, telekomunikacija i hidrotehničke infrastrukture uz autoput. Gubitak velikih površina šumskog fonda i zemljišta kao i gubitak poljoprivrednog zemljišta.

Tip 6

Saobraćaj- Tip karaktera predjela 6 trpi najmanji uticaj saobraćaja usled postojanja samo lokalnih puteva.

Tehnička infrastruktura- trase dalekovoda presjecaju predio i fragmentišu šumske komplekse

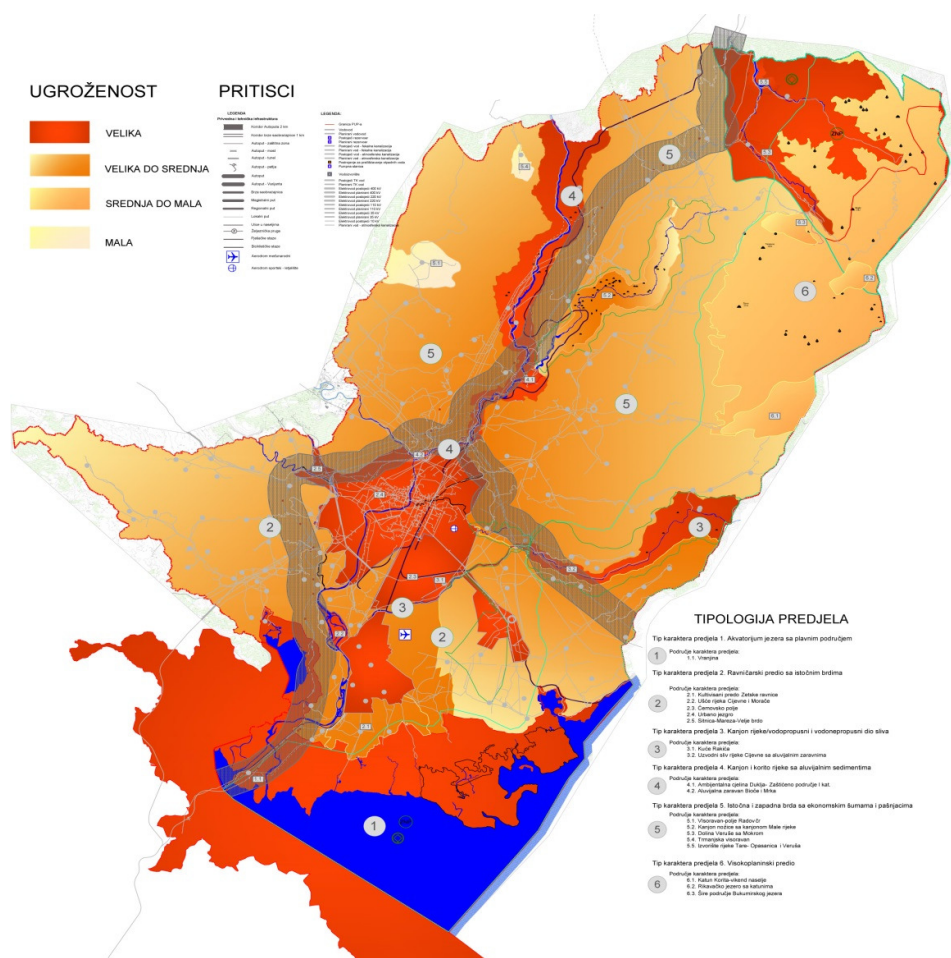
*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Razvoj i ugrožavanje okoline, oba procesa nastaju u prostoru kao dijalektička cjelina, pri čemu kao društveni proces ta dva događaja imaju svoje fizičke suprotnosti koje stvaraju konfliktne situacije. Na osnovu svih evidentiranih pritiska i modela osjetljivosti predjela urađen je **model ugroženosti** predjela koji ukazuje koji je od tipova karaktera predjela najugroženiji

MODEL UGROŽENOSTI PREDJELA

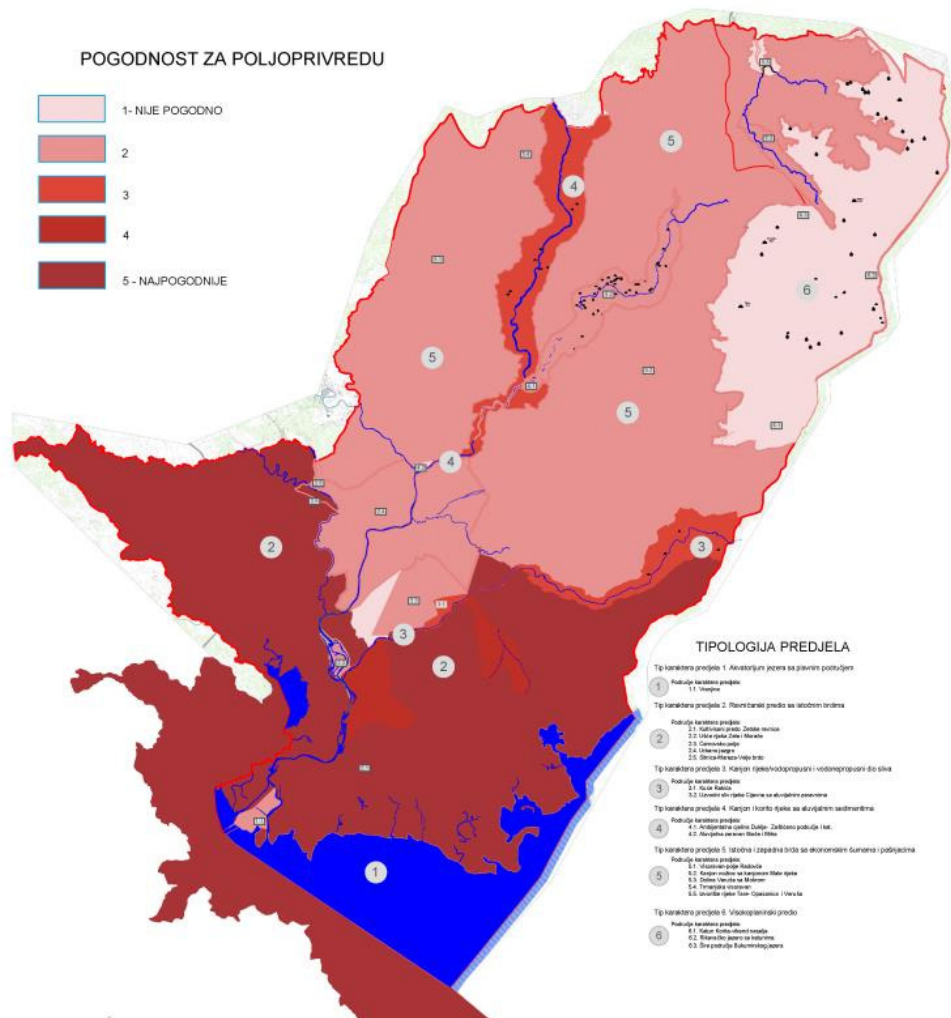
5. POGODNOST PREDJELA

Nakon urađenog modela ugroženosti predjela, određen je **model pogodnosti** predjela, odnosno utvrđeno je koji su predjeli najpogodniji za razvoj turizma i rekreacije i poljoprivrede. Prvenstveno se uzima u obzir razvojni aspekt-ekonomska korist. Ujedno model pogodnosti predstavlja kompromis između modela zaštite predjela i njegovog planskog razvoja.

Pogodnost predjela na osnovu:

- **prirodne dostupnosti** - udaljenost od postojeće infrastrukture, od postojećeg centra naselja, obale, kulturno istorijskih centara;

- **nagib** - nagnutost terena, manji nagib terena znači lakše uslove gradnje i bolju funkcionalnu organizaciju;
- **hipsometrija** - Ovaj faktor je indikator lokalnog termičkog režima, pa niži pojas znači topliju klimu.
- **ekspozicija** - izloženost sunčevoj radijaciji je indikator takođe toplotnih režima, pa ekspozicija uveliko utiče na dužu dnevnu i godišnju insolaciju (najbolje osunčanje ima ravniji teren južno orijentisan);
- **zemljište** - bolja kategorija (bonitetna klasa) znači veću štetu ukoliko je turizam planirana djelatnost;
- **vegetacija** - "gruba ekološka" vrijednost postojećeg vegetacionog pokrivača, u smislu opšte razvijenosti ekosistema, njegove produkcije biomase i njegovih pozitivnih efekata na okolinu.

Najpogodniji predjeli za razvoj poljoprivrede:

Ravničarski predio sa istočnim brdima bez urbanog jezgra (osim Sadina) i naselja Tuzi i Golubovci; Akvatorijum jezera sa močvarnim područjem

- blizina urbanog jezgra- za distribuciju plodova
- ravnica sa plodnim zemljištem
- klima umjereno topla
- zaravni i rječne terase
- blizina rječnih tokova i jezera doprinosi plodnosti zemljišta
- prostor Sadina-zemljište II,III i IV bonitetne klase, izuzetno povoljno za razvoj poljoprivrede

Pogodnost 4

Ravničarski predio sa istočnim brdima-naselja Tuzi i Golubovci i Sitnica-Mareza-Velje brdo

- distributivni centri
- ravni tereni sa plodnim zemljištem
- tradicija poljoprivredne proizvodnje

Pogodnost 3

Korito i kanjon rijeke sa aluvijalnim sedimentima, Kanjon rijeke- vodopropusni i vodonepropusni dio sliva

- aluvijalni nanosi rijeke-plodno obradivo zemljište većim dijelom
- određenim djelovima javlja se zemljište ograničene plodnosti
- česta spiranja usled neregulacije toka rijeke, eolska erozija
- brdoviti teren

Pogodnost 2

Istočna i zapadna brda sa ekonomskim šumama i pašnjacima i

- brdsko-planinski tereni
- zemljišta ograničene plodnosti
- šumsko zemljište i pašnjaci
- hladne zime i svježja ljeta
- najčešće su stanovništvo bavi voćarstvom i stočarstvom

Nepogodni predjeli

Visokoplaninski predio, Izvoriste rijeke Tare, Industrijska zona KAP-a (Kombinat aluminijuma Podgorica)

- goleti i pašnjaci
- zemljišta niske plodnosti
- strmi tereni

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Istočna i zapadna brda sa ekonomskim šumama i pašnjacima:

- **Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke-** spakeološki turizam, canyoning- sport i rekreacija, naučni i istraživački turizam
- **Dolina Veruše sa Mokrom-** planinski zimski i ljetnji turizam-„Wild beauty resorts“
- **Slivno područje rijeke Tare-** Izvorište rijeke Tare- naučni i istraživački turizam.

Pogodnost 4

Kanjon rijeke- vodopropusni i vodonepropusni dio sliva:

- **Kuće Rakića-** eko turizam, ljetnji turizam (kupalište), zimski turizam (eco restoran).
- **Kanjon uzvodnog toka rijeke Cijevne od Dinoša-** naučno-istraživački turizam, spaleološki, rafting i kajak.

Korito i kanjon rijeke sa aluvijalnim sedimentima:

- **Kanjon rijeke Morače-**prostor izuzetnih predeonih vrijednosti- rafting i kajakaštvo.
- **Zaštićeno kulturno dobro Duklja-** naučni i kulturni turizam.
- **Korito rijeke Morače-**ljetnji turizam (kupališta).

Ravničarski predio sa istočnim brdima:

- **Sitnica-Mareza-Velje brdo-** izletnički turizam, sport i rekreacija.

Pogodnost 3

Ravničarski predio sa istočnim brdima:

- **Čemovsko polje sa predjelom vinograda „Plantaža“-** agrarni turizam-vinarija.
- **Kultivisani predio zetke ravnice-** agrarni turizam-organska poljoprivreda.

Istočna i zapadna brda sa ekonomskim šumama i pašnjacima:

- **Polje Radovče i Trmanjska površ-** ruralni turizam (stočarstvo, konjušarstvo), sport i rekreacija (pasivan i aktivan odmor).

Pogodnost 2

Ravničarski predio sa istočnim brdima:

- **Urbano jezgo-MICE** (Meetings, Incentives, Conferences, Events)-poslovni turizam, tranzitni turizam, kulturni, naučni, kongresni turizam, sport i rekreacija,
- **Naselja Tuzi i Golubovci-** tranzitni turizam.

Nepogodnost

Ravničarski predio sa istočnim brdima:

- **Predio bjelopavličke ravnice-** uticaj infrastrukture, tranzitni turizam
- **Urbano jezgro-KAP-** Kombinat Aluminijskog Podgorica-industrija

Istočna i zapadna brda sa ekonomskim šumama i pašnjacima:

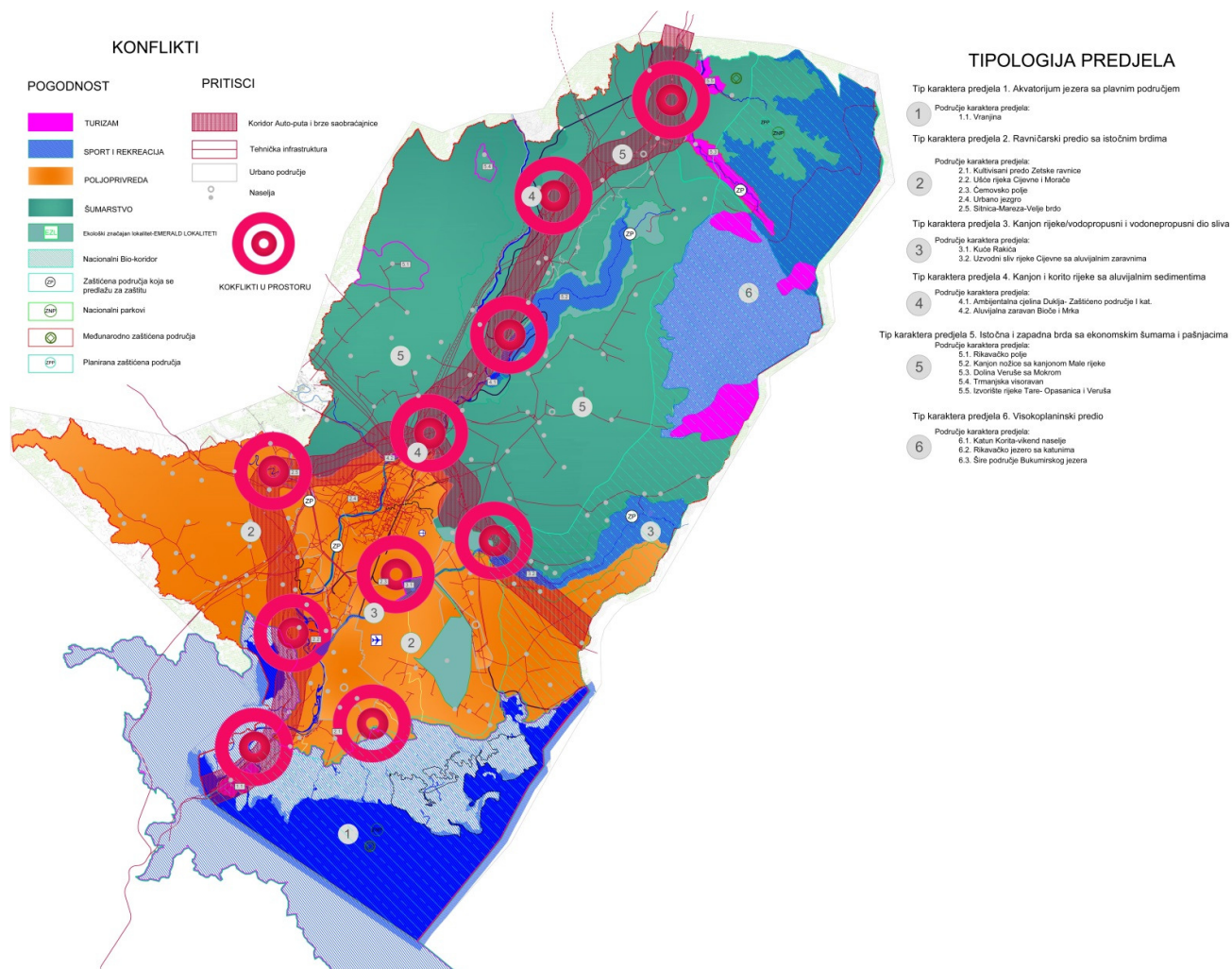
- **Predio ekonomskih šuma i pašnjaka-**šumarstvo

EcoLodge concept u Crnoj Gori-december 2007 god.

EKOTURIZAM je ekološki odgovorno putovanje i posjeta u relativno očuvana područja, radi uživanja u prirodi (i pratećim kulturnim odlikama- kako iz prošlosti, tako i sadašnjosti) uz unapređenje zaštite prirode, mali negativni uticaj posjetilaca i koristan aktivan uticaj na lokalno stanovništvo

KONFLIKT IZMEĐU POGODNOSTI I NAMJENE

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Evidentirani su konflikti između pogodnosti predjela za određeno korišćenje i planirane namjene u prostoru, kao i konflikti između planirane namjene, sadašnjeg korišćenja i zaštite životne sredine. Najčešći konflikti u prostoru evidentirani su između planirane saobraćajne infrastrukture, postojećih zaštićenih prostora i prostora koji su planirani za zaštitu. Koridor planiranog autoput stvara najveći pritisak i konflikt u svim tipovima predjela, čijom se realizacijom gubi kvalitetno poljoprivredno zemljište, veliki kompleksi šumskog fonda i zemljišta, što dovodi do gubitka biodiverziteta. Takođe, najčešći konflikt prostora predstavlja turizam u zaštićenim područjima.

EVIDENCIJA KONFLIKATA						
Tip karaktera predjela područje karaktera predjela	Namjena planirana	Korišćenje prostora	Pogodnost (najpogodnije)	Osjetljivost	Zaštita	Konflikti
1.Akvatorijum jezera sa močvarnim područjem 1.1. Vranjina	Koridor Auto-puta Bar-Boljare Željeznička infrastruktura	Turizam Poljoprivreda Ribolov i lov Urbanizacija	Turizam Sport i rekreacija	VELIKA	Ramsarsko područje IBA i IPA područje Nacionalni park	1.Turizam-Zaštita 2.Saobraćajna infrastruktura-Zaštita 3.Poljoprivreda-Zaštita 4.Urbanizacija-Zaštita
2.Ravničarski predio sa istočnim brdima 2.1. Kultivisani predio Zetske ravnice 2.2. Ušće Rijeke Zete i Morače 2.3. Čemovsko polje 2.4. Urbano jezgro 2.5. Područje Sitnica-Mareza- Velje Brdo	Koridor Auto-puta Bar-Boljare Željeznička i saobraćajna infrastruktura Urbanizacija Industrija	Turizam Poljoprivreda Eksploatacija pjeska i šljunka Industrija- KAP	Poljoprivreda- organska Turizam	SREDNJA	EMERALD lokaliteti	1.Saobraćajna infrastruktura- Poljoprivreda 2.Urbanizacija- Poljoprivredno zemljište 3.Saobraćajna i Željeznička infrastrukutra- Planirano zaštićeno područje 4.Industrija-rečni vodotoci
3.Kanjon rijeke- vodonepropusni i vodopropusni dio sliva 3.1.Kuće Rakića sa vodopadom 3.2. Uzvodni sliv rijeke Cijevne sa aluvijalnim zaravnima	Koridor Auto-puta jadransko- jonski Saobraćajna infrastruktura Turizam	Turizam- sport i rekreacija Poljoprivreda	Turizam Sport i rekreacija	VELIKA	EMERALD lokalitet Potencijalno zaštićeno područje Dio regionalnog Bio-koridora	1.Turizam-Zaštita 2.Saobraćaj-Zaštita 3.Poljoprivreda-Rečni tok-Zaštita
4. Kanjon i korito rijeke sa aluvijalnim sedimentima 3.1.Ambijentalna cjelina Duklja 3.2.Aluvijalna zaravan Bioča i Mrke	Poljoprivreda Koridor Auto-puta Bar-Boljare Turizam	Eksploatacija šljunka Sport i rekreacija	Turizam	VELIKA	Kulturno dobro I kategorije zaštite	1.Turizam-I kategorija zaštite 2.Eksploatacija šljunka- rečni tok
5.Istočna i zapadna brda ekonomskih šuma i pašnjaka 5.1.Visoravan-Polje Radovče- 5.2.Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke 5.3. Mokra- Dolina Veruše	Turizam Sport i trekreacija Koridor Auto-puta Bar-Boljare Saobraćajna	Šumarstvo Poljoprivreda i stočarstvo	Turizam Šumarstvo Sport i rekreacija	VELIKA- Slivno područje rijeke Tare SREDNJA DO MALA	Međunarodno zaštićeno područje- UNESCO- Slivno područje rijeke Tare Dio	1.Turizam-zaštita 2.Sport i rekreacija- zaštita 3.Autoput- Zaštita 4.Saobraćajna i željeznička infrastruktura-Šumski

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

EVIDENCIJA KONFLIKATA						
Tip karaktera predjela područje karaktera predjela	Namjena planirana	Korišćenje prostora	Pogodnost (najpogodnije)	Osjetljivost	Zaštita	Konflikti
5.4. Trmanjska površ 5.5. Izvor rijeke Tare	i željeznička infrastruktura				nacionalnog Bio-koridora Planirano zaštićeno područje- Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke	kompleksi i šumsko zemljište
6. Visokoplaninski predio 6.1. Katun Korita-Vikend naselje 6.2. Rikovačko jezero sa katunom 6.3. Šire područje Bukumirskog jezera	Turizam Sport i rekreacija	Stočarstvo- ispaša Sport i rekreacija	Turizam Sport i rekreacija	MALA	Dio Nacionalnog Bio koridora Dio Regionalnog parka Komovi	1.Turizam-zaštita

6. MJERE ZAŠTITE, PLANIRANJE I UPRAVLJANJE PREDJELIMA

6.1. Mjere zaštite prirode i njege predjela

Sistem zaštitnog planiranja moguće je sprovesti kroz Plan predjela koji bi kao instrument sprovođenja zaštite predjela, ukazao na dio prostornog plana koji poboljšava korišćenje i zaštitu svih predeonih struktura, unosi spoznaje o razvojnim i ekološkim vrijednostima predjela u društvene procese kojima bi se regulisalo korišćenje prostora, odnosno predjela.

Kao najdjelotvorniji oblik zaštite ostvaruje se na temeljima dva važna ishodišta:

- mogućnost razvoja onih djelatnosti koji se oslanjaju na prirodne resurse (poljoprivreda, šumarstvo, turizam, hidropotencijal, energetika i dr.)
- sprečavanje ili smanjenje gubitka prirodnih resursa, kulturnih predjela i štetnih uticaja na predeo (plodnost zemljišta, kvalitet vazduha, vode, mora, sprečavanje erozije i klizišta i dr.)

Zaštita kao jedna od osnovnih principa planiranja predjela, unutar postupka integralnog prostornog planiranja, osigurava dugoročne društvene interese u zaštiti prirodnih i kulturnih vrijednosti predjela. Samo *planiranje* predjela ne označava samo stvaranje zdrave i funkcionalne čovjekove sredine, već prije svega ostvarenje čovjekovih potreba da djelatnosti budu smještene u predeo sa što manje štetnih i opasnih posledica. *Upravljanjem* predjela potrebno je stvoriti zdrav, ekonomski, ekološki i kulturno uravnotežen predeo, koji ujedno čuva i naglašava identitet prirodnih i kulturnih predjela.

Sa stanovišta planiranja predjela pod pojmom *zaštite prirode* podrazumjevaju se aktivnosti koje posredno ili neposredno služe *održavanju i unapređenju* biljaka i životinja kao i zaštiti i unapređenju-u celokupnom predjelu-njihove osnove života. Sama zaštita prirode teži:

- genetičkoj raznovrsnosti populacija životinja i biljaka
- raznovrsnosti vrsta unutar biocenoza
- biološki raznovrsnom predjelu
- dugotrajnoj zaštiti komplekse vizuelne pojave, odnosno „*slike predjela*“

Potrebno je spomenuti osim naučnih i društvene ciljeve zaštite prirode koji se mogu definisati kao „*sposobnost korišćenja prirodnih dobara*“.

Promišljeno i odmjereno unošenje novih struktra i sadržaja u predjelu može doprinjeti njegovom unapređenju kako u funkcionalnom tako i u vizuelnom pogledu. Ova karakteristika se ogleda najviše u pravilnom upravljanju predjelima, čime i veliki zahvati i strukture mogu, uz novo korišćenje, donijeti novu prostornu estetiku, pravilnim uklapanjem u predio.

6.2. Predlog optimalnog korišćenja- Očuvanje/Unapređenje i razvoj predjela

Zbog svoje predeone raznolikosti i postojanja velikih površina zaštićenih predjela kao i onih koji se predlažu za zaštitu, utvrđeno je optimalno korišćenje predjela i njihovih resursa, sa strane ekonomskog razvoja Glavnog grada Podgorice (turizam, poljoprivreda, industrija, urbanizacija)

Za izdvojene tipove i područja karaktera predjela predlaže se optimalno korišćenje odnosno planirana namjena:

Turizam i rekreacija- optimalno korišćenje resursa kroz održivi-**ekološki turizam-** istraživački, naučni turizam, lov i ribolov, spaleološki, planinski –zimski i ljetnji turizam. Princip održivog turizma sprovodi se kroz koncept ECO Lodge turizma, koji je predstavilo Ministarstvo turizma i održivog razvoja u saradnji sa Ministarstvom ekonomije i Arhitektonskim fakultetom Podgorica.

ECO Lodge predstavlja vrstu turističkog smještaja koji zadovoljava sledeće kriterijume:

- Štiti prirodne i kulturne komponente svog okruženja
- Tokom izgradnje vrši minimalan uticaj na životnu sredinu
- Uklapa se u specifični kontekst okruženja
- Koristi alternativna, održiva sredstva u potrošnji vode
- Obezbeđuje pažljivo postupanje sa smećem i otpadnim vodama
- Odlično sarađuje sa lokalnim stanovništvom
- Primjenjuje programe ekološkog obrazovanja i vaspitanja i zaposlenih turista
- Daje doprinos održivom razvoju lokalne zajednice kroz istraživačke programe

Za razliku od masovnog turizma ove vrste turizma promovišu organizaciju manjih grupa, porodični turizam, edukaciju i razvoj turista, integraciju turista sa lokalnim zajednicama. Ekoturizam je turizam u relativno nenarušenim prirodnim predjelima, s ciljem da se prouči i ocjeni divlji svijet, pejzaž i lokalna kultura.

Cilj eko-turizma je da se minimalno optereći prirodna sredina i da se minimizira upotreba prirodnih resursa.

Izuzetak: Urbano jezgro-područje karaktera predjela 2.4- kao predio nastao dugogodišnjim antropogenim uticajem, odstupa od postulata eko-turizma. Za predio glavnog grada predlažu se svi oblici turizma (kongresni, tranzitni, izletnički, naučni), koji su već i sada u funkciji uz mogućnost smanjenja negativnih uticaja kroz određene smjernice i mjere njege predjela.

Zaštita:

Potencijalna zaštićena područja:

- Dio regionalnog parka Komovi- dolina Veruše i Mokro
- Kanjon rijeke Cijevne do Dinoša
- Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke

Postojeća zaštićena područja:

- NP Skadarsko jezero:
 1. Manastirska tapija
 2. Pančeva oka

Međunarodno zaštićena područja:

1. Skadarsko jezero
2. Rezervat biosfere (M&B, UNESCO)-slivno područje Tare

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

Zona zaštite I i II vodoizvorišta:

- Mareza
- Čemovsko polje
- Zagorič
- Milješ
- Konik
- Bioče
- Vranjina
- Fundina

Industrija- osnovni cilj razvoja industrije da setežište razvoja industrije prvenstveno pomjeri na maksimalno korišćenje postojećeg proizvodnog potencijala uz poštovanje važećih ekoloških normi. Industrijske zone se predlažu van užeg gradskog jezgra kao i predlog mjera sanacije i rekultivacije postojećih industrijskih „crnih“ zona.

6.3. Mjere i smjernice unutar tipova i područja karaktera

Operativni ciljevi:

- Razvoj održivog turizma Glavnog Grada Crne Gore- ekološke države
- Stvaranje platforme za pravni okvir razvoja turizma, sporta i rekreacije
- Uključenje javnosti (lokalnog stanovništva) u razvoj predjela
- Sprovođenje međunarodnih i državnih mjera zaštite
- Stvaranje i očuvanje predeonih odlika kroz njihovu plansku zaštitu
- Depopulacija ruralnih naselja kroz razvoj eko turizma

Mjere-Tip 1-Akvatorijum jezera sa močvarnim područjem

- Koridor auto-puta Bar Boljare presjeca Skadarsko jezero u dužini od 9km –mjere zaštite i sanacije date su DPP-om „Bar-Boljare“,
- Preuzeti smjernice iz Plana upravljanja Skadarskim jezerom 2010-2015god.
- potrebno je obezbjediti nesmetan prelaz životinja i ljudi- stvoriti zelene prelaze na autoputu,
- obezbjediti dalju nesmetanu migraciju ptica-
- Zaštita staništa ptica, biljaka i močvarnog područja-IBA, IPA i Ramsarsko područje- u svrhu toga potreban je konstantan monitoring-praćenje stanja biodiverziteta (Najnovija istraživanje-Informacija o stanju životne sredine za 2012. godinu sa prijedlogom mjera),
- potrebno je riješiti zagađenje jezera od industrijsko-komunalnih postrojenja Podgorice,
- Dozvoljeni su zahvati koje ne mjenjaju svojstva i namjenu karaktera predjela,
- Moguć je razvoj turizma, sporta i rekreacije- održivi-zeleni turizam,
- Urediti pješčane plaže jezera i pristup ostrvima kao turističkoj atrakciji,
- sav razvoj usmjeriti ka održivom
- zabraniti širenje naselja i poljoprivrede ka obalnom-močvarnom području jezera,
- stvaranje staza saznanja: botaničke, zoološke, geološke i hidrološke staze saznanja (posebno obeležene staze koje povezuju različite prirodne pojave (botaničke, geološke, zoološke, šumarske, i td.) ili istorijsko-kulturne objekte- uobičajene dužine: 2-4km (1,5-3 sata hoda)
 - ukoliko postoje uslovi formirati kružnu stazu
 - staza treba da bude odvojena od saobraćajnica
 - predeo treba da bude raznovrstan i bogat promjenama
 - izbjegavati lokacije sa opasnim biljkama ili životinjama
- **Turistički kompleks Plavnica-** upotreba autohtonih vrsta i „organskog“ uređenja terena-koristiti autohtoni materijal koji obezbjeđuje uklapanje objekata u prirodno okruženje, bez likovnog ograničavanja-minimalizovati uticaj-

- Stvoriti punktove za ribolov uz magistralni i željeznički pravac, kod Vranjine-stvoriti platoe za privremene postavke klupe, stolova, sportske opreme- u svrhu sportskog ribolova-potencijalni razvoj takmičenja u ribolovu-razvoj turizma
- Regulacija obale jezera uz naselje Vranjinu, spriječiti sezonska plavljenja naselja, usled povećanja nivoa jezera
- **Vranjina-preuzeti smjernice iz Studije lokacije „Vranjina sa Lesendrom“ i Plan upravljanja Skadarskim jezerom 2010-2015god.:** smješten informacioni centar gdje su prezentovana sve četiri nacionalna parka Crne Gore.Centar je koncipiran na način, da svojim sadržajem (izložbena galerija, etno soba, TV-sala) iinteraktivnim prezentacijama, prikaže kulturne i prirodne vrijednosti parkova.
- Naselje Vranjina u svrhu eko turizma- stvoriti informacione punktove sa flajerima o istorijatu naselja, obezbjediti turističke mape naselja, suvenirnice, škole ribolova, vožnje čunom- karakteristično prevozno sredstvo na jezeru, obezbjediti prostor za prodaju proizvoda i ulova različitih vrsta ribe, organizovati turističke ture do Manastira Vranjina sa crkvom sv.Nikole- -predvidjeti sistem pješačkih staza.
- zaštita i obnova istorijskih arhitektonskih spomenika i obilježja, uključujući i očuvanje slikovitih ambijenata naselja;
- očuvati relikte šume kestena kao i vlažne šume uz obalu jezera čiji je konstituent endemični skadarski hrast – *Quercus robur ssp. scutariensis*.

Mjere Tip 2- Ravničarski predio sa istočnim brdima

- EMERALD lokalitet
- Urbano jezgo- sistem zelenila- smjernice uređenja preuzeti iz GUR-a Podgorica,
- podsticati razvoj organske poljoprivrede na cjelom ravničarskom dijelu kao i na poljoprivrednom zemljištu u urbanom jezgru-prostor Sadina,
- spriječiti razvoj neformalne gradnje na području kultivisane zetske ravnice kao i na području plavljenja jezera,
- spriječiti razvoj poljoprivrede u močvarnom dijelu jezera uprkos postojanju Terra Rose (crvenica) kao najplodnijeg zemljišta, zbog međunarodne zaštite močvarnog biodiverziteta,
- uspostavljanje trajnog praćenja kvaliteta tla,
- obnova napuštenih poljoprivrednih površina,
- Eksploataciju mineralnih sirovina (pjeska i šljunka) na ušću rijeke Morače i Cijevne potrebno je izmjestiti na planirani prostor i rekultivisati i revitalizovati- eksploatacija vrši uticaj na močvarno područje Vukovci-težiti ka očuvanju vlažnih i vodenih staništa, kao i neposredan uticaj na močvarno područje Skadarskog jezera. Na području karaktera predjela planira se pejzažno uređenje javnog karaktera, sportsko rekreativne površine sa turizmom.
- područje Čemovskog polja- sprovesti razvoj organske poljoprivrede uz postojanje živica obodima aglomeliorativnih površina čime se stvaraju zeleni koridori za nesmetano kretanje životinja i veliki broj ptica; spriječiti zagađenje rječnih tokova Cijevne i Ribnice, sanirati prostor od komunalnog i građevinskog otpada.
- podsticati razvoj vinograda na prostoru Čemovskog polja-stvoriti cjelinu sa vinogradima Plantaža-stvoriti kulturni predio kao turističku atrakciju- degustacija vina, smještajni kapaciteti vinarije, turističke ture razgledanja vinograda,
- stvoriti zaštitni pojas uz planiranu industrijsku zonu- zaštitna buffer zona – zelenilo širine 5-8m. Sredinom pojasa locira se drveće glavne vrste, na bokovima prateće, a zatim žbunje. Između drvenasto žbunastih zasada, zemljište se pokriva travnjakom od najotpornijih travnih vrsta. Zasadi treba da se odlikuju visokom otpornošću na gasove, dim i prašinu. Pojaseve je moguće urediti i kao rekreativne zone-mogućnost uvezivanja u gradski sistem zelenila ptezima linearnih drvoreda, trgova i skverova.
- Novoplanirano groblje- urediti prostor groblja u organskom stilu, koristiti visokodekorativne, autohtone vrste sa dominantom četinarskih vrsta, topijarne forme čempresa- stvoriti zaštitni pojas širine do 5m.

Izletište Sitnica-Mareza-Velje brdo- zaštićeno vodoizvoriste Mareza- uraditi regulaciju toka rijeke Mareza, usled plavljenja putnog pravca Podgorica-Mareza-uređenje vodotokova i obala tzv. „naturalnim“ načinom podrazumeva upotrebu materijala kao što je kamen i zemljane, zatravljene nasipe, kao i zelene pojaseve visoke vegetacije; očuvanje postojećeg zelenila sa svojom bioekološkom funkcijom- urediti prostor pješačkim stazama i sadržajima- potrebno je odrediti sadržajno prostor- urediti prostor ribnjaka-stvoriti

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

punktove za prodaju, zadržavanje tradicionalnih arhitektonskih rješenja podneblja, stvoriti sanitarne čvorove i td.

Mjere Tip 3 *Kanjon rijeke-vodonepropusni i vodopropusni dio sliva*

- **Predlog za zaštitu-** EMERALD područje-Kanjon rijeke Cijevne do Dinoša. Potrebno je uraditi Studiju zaštite- Zakon o zaštiti prirode ("Sl. list Crne Gore", br. 51/08 od 22.08.2008), čime bi se utvrdila granica-grafički i tekstualno. Ovim planskim dokumentom sprovodi se integralna zaštita. Prostor je potrebno i valorizovati u svrhu turizma, pa je nakon utvrđenja granice zaštite potrebno uraditi **Detaljnu studiju predjela**.
- **Turističko-rekreativna zona Kuće Rakića:**
 - uraditi regulaciju toka rijeke protiv plavljenja, stvoriti zelene terase sa hidrofilnom vegetacijom koja veže zemljište,
 - izbjegavati betoniranje toka rijeke,
 - omogućiti uređenjem vodotoka proširenje kupališta Niagara- zbog velikog broja posjetilaca,
 - uređenje kupališta sprovesti prema Pravilniku o uslovima koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta („Sl.list CG“, broj 20/08, 20/09, 4/10, 61/10, 26/11),
 - funkcionalno povezati dvije obale rijeke
 - sagraditi most od prirodnih materijala okoline, čime bi se minimalno remetio duh mjesta,
 - zabranjeno izvođenje skakaonica bilo koje visine- veliki broj stijenskih masa,
 - sprovesti mjere pri velikim vodostajima rijeka-zabrana kupanja zbog pojave virova,
 - omogućiti stvaranje objekata za skladištenje kupališnog mobilijara,
 - pri uređenju koristiti autohtone vrste i organski stil uređenja uz minimalno narušavanje karakterističnih prirodnih oblika korita rijeke,
- Saobraćajnice i trase druge infrastrukturne trase projektovati da u što manjoj mjeri narušavaju homogenu ekosisteme i kulturno naslijeđe,
- Zaštita staništa zaštićenih biljnih vrsta i velikog broja migratornih ptica,
- Sprovesti monitoring,
- Uraditi katastar spaleoloških objekata,
- sprovesti stvaranje staza saznanja – cilj staza je da pruže doživljaj i socijalne kontakte.

Mjere Tip 4 *Kanjon i korito rijeke sa aluvijalnim sedimentima*

Kanjon rijeke Morače- sliv Morače- obrađen je detaljno DPP-om višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači, čime su definisane mjere zaštite predjela i životne sredine. DPP/om definisane su tri lokacije: Raslovići, Milunovići i Zlatica. Iz ove oblasti predmet koncesije mogu biti i niz malih i srednjih hidroelektrana na pritokama rijeke Morače. Potencijalne lokacije su: Brskut, Nožica, Kruševica, Širalijski i Trebeštica.

- Smjernice za uređenje ovog prostora u vrijeme izgradnje i eksploatacije hidroelektrana uzeti iz DPP
- zaštita postojećih zaštitnih šuma i izrada planova za pošumljavanje erodiranih, ogoljenih i degradiranih površina,
- očuvanje rubova rječnog toka,
- uređenje obala rijeke-stvoriti prostore za kupališta- omogućiti uređen prilaz stazama do obale i stvoriti prostore za kupališni mobilijar,
- planiranu saobraćajnu infrastrukturu, za spajanje hidroelektrana sa naseljima i putnim magistralnim pravcima, potrebno je sprovesti izohipsama terena uz podizanje zaštitnih pojaseva
- gradnju i širenje naselja (Bioče i Mrke) potrebno je usmjeriti na višim kotama i obezbjediti javne površine (trgove, skverove, pješačke staze, trotoare, i td.),

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

- arhitektura gradnje u tradicionalnom maniru,
- neophodan je kontinuirani monitoring stanja biodiverziteta

Kulturno dobro I kategorije zaštite- Duklja- Planira se projekat „Prezentacija i uređenje arheološkog lokaliteta Duklja“- Projekat je odobren od strane UNESCO organizacije, čiji su partneri za izvođenje JU Muzeji i galerije Podgorica- Projekat obuhvata uređenje samog lokaliteta kao i formiranje elektronske biblioteke koja bi bila dostupna istraživačima cijelog svijeta . Ovim projektom bi se aktivirao kulturni turizam Podgorice kao jedan od najznačajnijih segmenata turističke ponude Crne Gore.

Prostor je takođe potrebno turistički valorizovati- arheološke ostatke potrebno je prostorno ograditi, stvoriti sistem pješačkih staza, postaviti table sa istorijatom arheoloških pronalazaka, postavka administrativnih objekata- izgradnja objekta sa izložbom fotografija, elektronskog prikaza nekadašnjeg stanja Duklje, postavka makete nekadašnjeg stanja prostora, rad visokoobrazovanih stručnjaka i turističkih vodiča.

Mjere Tip 5 Istočna i zapadna brda ekonomskih šuma i pašnjaka

- očuvanje geometrije, veličina i mjera morfoloških karakteristika, kao i najzastupljenijih međuodnosa,
- zaštita vizura kao i zaštita prekida u vizurama,
- izrada detaljne karte erozije,
- čišćenje divljih deponija i uvođenje mjera za sprečavanje njihovog ponovnog nastanka,
- formiranje staza saznanja,
- izbjegavanje većih promjena u postojećem odnosu prirodnog ambijenta naspram izgrađenog, šuma naspram polja i sl.
- Potencijal ECO turizma: ljekovito bilje, aromatično, pečurke i šumski plodovi
- ekonomske šume kao privredni potencijal opštine- od ukupne površine državnih šuma 79% čine privredne šume, čiji je cilj ostvarivanje maksimalne i trajne proizvodnje drveta, odgovarajućeg kvaliteta i ostalih šumskih proizvoda,
- potrebno je stalno očuvanje sklopa i obraslosti šumskog fonda kao i gazdovanje šumama sa odgovarajućim planovima upravljanja šumama,
- stroga kontrola eksploatacije šumskog fonda,
- zaštititi i postojeće zaštitne šume uz padine brdskog dijela,
- Šumske mjere (Zakon o šumama “Sl. list Crne Gore”, br. 74/10 od 17.12.2010, 40/11 od 08.08.2011):

Zabranjeno je, osim u slučajevima i pod uslovima utvrđenim ovim zakonom:

- o 1) pustošenje i krčenje šuma;
 - o 2) čista sječa šuma i sječa velikog intenziteta koja nije planirana kao redovan vid obnavljanja šuma;
 - o 3) sječa koja nije u skladu sa programom gazdovanja šumama;
 - o 4) sječa stabala zaštićenih i strogo zaštićenih vrsta drveća;
 - o 5) podbjeljivanje stabala;
 - o 6) sakupljanje nedrvnih šumskih proizvoda;
 - o 7) sječa sjemenskih sastojina i sjemenskih stabala koja nije predviđena programom gazdovanja šumama, odnosno izvođačkim projektom;
 - o 8) samovoljno zauzimanje šuma i šumskog zemljišta, uništavanje ili oštećivanje šumskih zasada, oznaka i graničnih znakova;
 - o 9) odlaganje otpada, štetnih i opasnih materija i otpadaka, kao i zagađivanje šuma na bilo koji način;
 - o 10) preduzimanje drugih radnji kojima se slabi prinosna snaga šuma ili ugrožava funkcija šume.
- smanjiti depopulaciju i deagrarizaciju kroz stvaranje ECO Lodge turizma-stvaranje ruralnog turizma
 - upotreba autohtonih materijala pri stvaranju turističkih naselja kao i gradnja u tradicionalnom maniru prostora,
 - sačuvati rječne tokove u prirodnom obliku,
 - podizanje zaštitnih pojaseva uz putne pravce kao i vodoizvorišta i tokove rijeka i rječica,

- Za poljoprivrednu proizvodnju ne preporučuju se zemljišta na padinama sa velikim nagibom, preko 25%, što uslovljava intenzivno erodiranje zemljišta,
- Prostornim Planom Crne Gore do 2020god. date su smjernice za izradu planova područja od posebnog značaja, u kome ulaze kategorije: Područja posebnih vrijednosti prirode i Ruralna područja kojima je neophodna revitalizacija

PPO Podgorica 1990.god. (Izvod): "Razvoj privrede u izvangradskom području se u najvećoj mjeri povezuje sa prirodnim resursima: poljoprivreda i stočarstvo, prerada mesa, mlijeka i vune u brdskoplaninskom dijelu dodatno prerada ljekovitog bilja, prerada drvne mase u sjevernom dijelu Opštine, intenzivna poljoprivreda i prerada voća."

Dolina Veruše sa Mokrom- dio Regionalnog planiranog parka Komovi- PPPN "Bjelasica-Komovi"

Predio prepoznat za razvoj turizma, sporta i rekreacije, kao prostor različite konfiguracije terena, smješten u dolini rijeke Veruše ispod planinskih vrhova Kučkih planina, velikih vizuelnih vrijednosti. Postojeće kapacitete turističke potrebno je proširiti. Stvoriti sadržaje za planinski ljetnji i zimski turizam. Postojeći kapaciteti (dva bebi ski lifta i dječje odmaralište) okrenuti su ka dječjem uzrastu, čime je potrebno prostor prilagoditi svim uzrastima. Preporučuje se izrada **Detaljne studije predjela** zbog dalje valorizacije kao i izrada Studije zaštite u svrhu zaštite predjela.

Slika 9. Dolina Veruše – planinarske staze

Smjernice za pejzažno oblikovanje turističkih centara (Izvod iz PPPN "Bjelasica-Komovi"):

- uspostavljanje ekološke mreže zaštićenih područja, povezivanje očuvanih stanišnih tipova i ekološki značajnih lokaliteta
- očuvanje sadašnjih granica šumskih kompleksa zaštitu i unaprijeđenje vodenih ekosistema (jezera, rijeke, potoci, izvori) očuvanje postojeće drvenaste vegetacije uz rijeke i potoke
- očuvanje cjelovitosti i karakteristike livada i pašnjaka uz ograničeno pretvaranje u zone izgradnje
- zaštitu prostornih cjelina sa specifičnim kulturnim naslijeđem (katuni) izgradnju puteva prilagoditi karakteristikama terena i uklopiti u predio smanjivanje negativnog uticaja velikih infrastrukturnih objekata (autoput Bar Boljare i sl.) kroz očuvanje postojećih šuma, podizanje zaštitnih šumskih pojaseva od autohtonih vrsta, principijelno projektovanje kosina u odnosu na kategoriju i nagib terena i njihovo ozelenjavanje, rekonstrukciju i pejzažno uređenje infrastrukturnih koridora i dr. Mora se obezbijediti primjena autohtonih biljnih vrsta
- uspostavljanje ekološki optimalnog odnosa između turističko-rekreativnih zona, šuma i površina pašnjaka i livada, koji će odgovarati karakteru predjela
- trasiranje skijaške infrastruktura (žičarare, ski-liftovi, ski-staze) izvođenjem prosjeka sa minimalnom sječom šume, uz maksimalno prilagođavanje terenskim prilikama, uklapanje u predio i obaveznom obnovom oštećenog biljnog pokrivača na pravcima trasa
- zadržavanje osnovnog izgled prostranih mezofilnih livada u zoni skijališta
- pejzažno uređenje slobodnih površina turističkih kompleksa u skladu sa karakterom predjela, kako ekološkim tako i ambijentalnim, kroz očuvanje i unaprijeđenje dominantnih strukturnih elemenata

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom "Dinarski luk".

prostora/lokacije (reljef, vegetacija, stvorene strukture) i upotrebu autohtonih bilnih vrsta (min 90%) i materijala. Zabranjuje se korišćenje invazivnih vrsta

- održivo gazdovanje šumama
- zadržavanje tradicionalnog načina poljoprivredne proizvodnje
- saniranje erozije primjenom bioloških mjera uz upotrebu autohtonih biljnih vrsta.

Sportsko rekreativna turistička zona- Kanjon Nožice sa Kanjonom Male rijeke

- uraditi **Studiju zaštite i Detaljnu studiju predjela**
- potrebno je uraditi katastar pećina,
- prostor je naučno nedovoljno istražen,
- sam prilaz Kanjonu Nožice potrebno je urediti i očistiti od komunalnog otpada kao i Kanjon Male rijeke,
- izuzetno atraktivni kanjoni sa velikim brojem padova, vodopada, pećina, kliznih strana, uvala i dr.,
- uvezati prostor Bioča i Mrke- turistički razvoj kroz spaleološki turizma i canyoning- stacionarno turističko mjesto,
- prikupljanje florističkih, populacionih i ekoloških saznanja na terenu,
- evidentirati prisustvo endemskih i zakonom zaštićenih vrsta duž turističkih staza.

Planirane mini hidroelektrane na rijeci Nožici i Maloj rijeci dovešće do promjena u biološkom diverzitetu kao i u samoj slici predjela. Stvorice se akumulacije, vještačka jezera. Zbog svega ovoga potrebno je sprovesti određene mjere:

- objekti se moraju uklopiti u predeo kroz upotrebu autohtonih materijala,
- površine jezera se mogu iskoristiti u turističke svrhe pa ih je potrebno urediti sa ribnjacima, šetalištima, nacionalnim restoranima,
- obezbjediti nesmetanu migraciju riba,
- očuvati liniju poplavnih šuma,
- primjenu tehnologije svesti na onu koja je prihvatljiva za predio i njegovo nesmetano funkcionisanje,
- sprovesti monitoring prije i nakon izgradnje hidroelektrana i dr.

Trmanjska površ i polje Radovče

- razvoj ruralnog turizma kroz koncept razvoja stočarstva i organske poljoprivrede,
- predlaže se izrada **Detaljne studije predjela** za dalju valorizaciju prostora.
- plasman ljekovitih i aromatičnog bilja kao i plasman šumskog voća na tržište grada,
- prostor urediti u vidu ECO Lodge koncepta,
- Stvoriti djelove u području sa izuzetnim panoramskim vrijednostima-vidikovce,
- uvezati prostor saobraćajnom infrastrukturom- dostupnost područja,
- obezbjediti komunalnu i ostalu infrastrukturu za razvoj područja.

Zaštita- Izvorište Tare-UNESCO-va Svjetska i prirodna kulturna baština-Slivno područje rijeke Tare- dio regionalnog planiranog parka Komovi- predio izuzetne vrijednosti

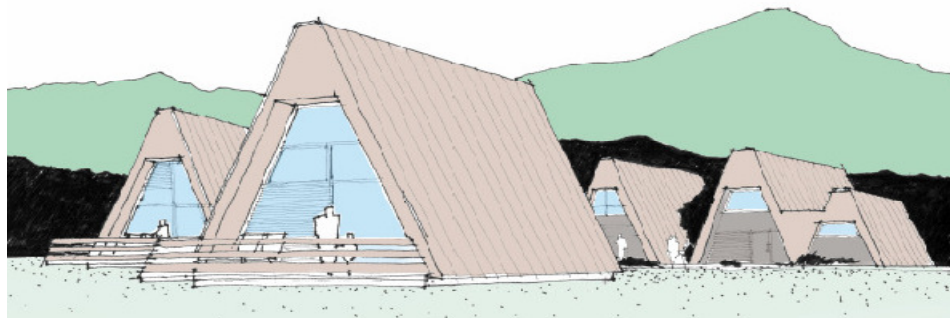
Mjere Tip 6 Visokoplaninski predio

- minimiziranje ekoloških opterećenja kroz postupke upravljanja intezitetom rekreacije kroz infrastrukturu:
 - ograničenje broja parking mjesta, zabrana pristupa automobilima određenim djelovima područja,
 - ograničavanje broja ulaznica u područje rekreacije ili nacionalnog parka,
 - odvajanje tih aktivnosti u vrednim djelovima prostora od bučnih aktivnosti,
 - ekološko obrazovanje turista,
 - izbegavanje degradacije jedinstvenih resursa,
 - pri ulasku u turistička i rekreaciona područja djeljenje flajera i brošura sa kratkim i jasnim uputstvima značajnim za zaštitu prirode datog područja,
 - harmonična pejzažna integracija novih objekata u postojeće prirodno i stvoreno okruženje,

- mere za ravnomjerniju vremensku distribuciju tražnje kako bi se sprečila velika istovremena koncentracija turista i rekreativaca
- razvoj planinskog turizma-Eco Lodge turizam- katunski turizam-očuvanje katunskih naselja i dogradnja istih : očuvanje arhitektonske gradnje uz korišćenje autohtonih materijala,
- povezivanje planinarskim i pješačkim stazama naselja katuna,
- stvaranje staza saznanja: botaničke, zoološke, geološke i hidrološke staze saznanja (posebno obeležene staze koje povezuju različite prirodne pojave (botaničke, geološke, zoološke, šumarske, i td.) ili istorijsko-kulturne objekte,uobičajene dužine: 2-4km (1,5-3 sata hoda)
 - ukoliko postoje uslovi formirati kružnu stazu
 - staza treba dabude odvojena od saobraćajnica
 - predeo treba da bude raznovrstan i bogat promjenama
 - izbjegavati lokacije sa opasnim biljkama ili životinjama
- oznake palninarskih staza i vrhova,
- izgradnja planinskih domova , šumarskih i lovačkih kuća,
- „Wildernes trails“-stvaranje planinskih biciklističkih staza uz njihovo markiranje, stvaranje vidikovaca, širokih vizura ka ravničarskom dijelu Podgorice kao i ka Prokletijama,
- uređenje saobraćajne i tehničke infrasrtukture
- Pravilnik o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta:
 - najmanje 40% površine svake parcele treba da bude uređeno ili prirodno zelenilo
 - odvođenje otpadnih voda mora biti rješeno zatvorenim kanalizacionim sistemom sa prečišćavanjem.
- **Koncept razvoja katunskog turizma- ruralni turizam:**

Izvod iz PPPN „Bjelasica-Komovi“:“ *Naselje turističkih katuna treba treba organizovati kombinacijom sljedećih tipova objekata/sadržaja:*

- *Smještajni objekti – katuni (2 tipa: za max 3 osobe i za max 6 osoba)*
- *Recepcija/administracija*
- *Club House koji objedinjuje sadržaje hrane i pića, sadržaje za druženje i sl.*
- *Mini SPA*
- *BOH sadržaji (servisni sadržaji)*
- *Parking*
- *Ljetni sjenik*
- *Natkrivena štala / tor“*

Slika 10. Primjer arhitektonskog oblikovanja katunske kuće

Turistička zona Korita, Bukumirskog i Rikavačkog jezera-Područja je potrebno valorizovati kroz **Detaljnu studiju predjela**, čime bi se prostor valorizovao za turizam, sport i rekreaciju kao i za plansku zaštitu. Prije svega odlikuje se blizinom gradskog jezgra ali ga je potrebno saobraćajno bolje povezati. Predjeli se odlikuju i visokom bioekološkom raznovrsnošću, zbog čega je potrebno sprovesti monitoring-promjene koje bi usledile usled turističkog razvoja.

- stvoriti zeleni zaštitni pojas oko Bukumirskog i Rikavačkog jezera, odrediti zaštitnu buffer zonu oko jezera (tačnu širinu buffer zone daće Detaljna studija predjela) u kojoj je zabranjena gradnja- u zelenom zaštitnom pojasu moguće je sprovesti stazu za bicikliste, pješačku stazu, stazu za ribolovce, servisna vozila dok zimi može služiti i kao staza za nordijsko skijanje- Ovim se turistički valorizuje upotreba puta u zaštitnom pojasu za aktivnosti ekoturizma.
- planinske vrhove Žijovo-Maglič-Crna planina potrebno je uvezati planinarski stazama
- pravilne oznake staza kao i punktovi za odmor sa otvorenim širokim vizurama
- katunsko naselje Korita, razviti kao stacionarno naselje za planinare, obuka, pružanje usluga turističkog vodiča, mapa staza, eco restorani sa nacionalnom tradicionalnom kuhinjom,
- korišćenje materijala područja, pošumljavanje goleti zbog sprečavanja erozije,
- regulacija obale jezera i njeno uređenje u turističke svrhe (kupalište, kontrolisani ribolov, klizalište),
- stvaranje ski staza, njihovo uređenje uz minimalnu sječu šume – odrediti trasu staza koje najmanje utiču na predio- pojava erozije i klizišta usred sječe šume,
- pejzažno uređenje sprovesti kroz unapređenje dominante strukture elemenata prostora i korišćenje autohtonih vrsta biljaka- organski tip uređenja
- uz stvaranje stalnih seoskih struktura potrebno je pokušati demografski popuniti ovaj predio na način koji će osigurati socio-kulturno-prostorni razvoj.
- uz oživljavanje seoske strukture, šumarstva, turizma, poljoprivrede i podsticanje ruralnog stanovanja, nužna je izgradnja društvene i tehničke infrastrukture,
- šume munike- *Pinus heldreichii* koje se javljaju na Kučkim padinama potrebno je zaštititi i urediti.

Prilog 1.

Predložena zaštićena područja:

- Kanjon rijeke Cijevne-do Dinoša
- Kanjon rijeke Nožice sa kanjonom Male rijeke
- Dolina Veruše sa Mokrom

Detaljne studije predjela:

- Rikavačko i Bukumirsko jezero
- Korita
- Dolina Veruše sa Mokrom
- Trmanjska površ i Polje Radovče
- Kanjon Nožice sa kanjonom Male rijeke

Primjeri vrednovanja SLIKE PREDJELA

Vrednovanje	Primjer
<i>Ranjeni predio narušenih odnosa</i>	
<i>Vidljive neusklađene promjene u predjelu</i>	
<i>Prepoznatljiv kulturnii predio</i>	

*Skladan predio sa uspostavljenim
jasnim redom*

Autohtoni predio

Izrazito vrijedan predio-kulturni

Izrazito vrijedan predio- prirodni

Bibliografija:

1. Bazna studija životne sredine Glavnog Grada Podgorice, maj 2012god,
2. DPP „Bar-Boljare“,
3. DSL Vranjina sa Lesendrom
4. DPP Višenamjenskih akumulacija na rijeci Morač
5. ECO Lodge koncept u Crnoj Gori
- 6., Cvejić, J. : *Zaštita Prirode*, Beograd 2011god.
7. PPCG do 2020 god.
8. Plan upravljanja Skadarski jezerom 2010-2015god
9. *Landscape Character Assesment- Guidance for England and Scotland*, 2002.
10. Zakon o šumama („Sl.list RCG“, broj 55/00),
11. Zakon o zaštiti prirode („Sl.list Crne Gore“, br. 51/08, 21/09)
12. Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list RCG“, br.47/91,27/94,17/99)
13. Zakon o životnoj sredini („Sl.list RCG“, broj 12/96, 55/00)

*EMERALD- mreža sastavljena od područja posebnog interesa za zaštitu

*Eco Lodge turizam-eko turizam-održivi turizam

*Regionalni Bio-koridor-važan koridor za biodiverzitet, koji se u području Prokletija spaja sa bio-koridorom “Dinarski luk”.